

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**„Voda“ a „ohně“ v ruské, ukrajinské
a české frazeologii**

"Water" and "fire" in Russian, Ukrainian and Czech phraseology

«Вода» и «огонь» в русской, украинской и чешской
фразеологии

VYPRACOVALA: Jarmila Zalubilová

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. Ludmila Stěpanova, CSc.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 7. 4. 2014

---

podpis

Děkuji prof. Ludmile Stěpanové, CSc. za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní bakalářské práce poskytla. Dále děkuji prof. Alie Arkhanhelské, DrSc. za poskytnutí materiálů pro mou práci.

---

podpis

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 TEORETICKÁ ČÁST	7
1.1 Frazeologie.....	7
1.1.1 Frazeologie jako vědní disciplína	7
1.1.2 Předmět a cíle frazeologie	8
1.2 Frazeologizmus	9
1.2.1 Vymezení pojmu a charakteristika frazeologizmu	9
1.2.2 Struktura a složení frazeologizmu	11
1.2.3 Frazeologizmus a jeho vztah k slovním druhům	12
1.2.4 Klasifikace frazeologizmů z hlediska jejich sémantické celistvosti.....	12
1.2.5 Typy ekvivalentů při překladu frazeologizmů.....	14
2 PRAKTICKÁ ČÁST	17
2.1 Úplné ekvivalenty	18
2.1.1 Úplné ekvivalenty v ruském, ukrajinském i českém jazyce.....	18
2.1.2 Úplné ekvivalenty v ruském a ukrajinském jazyce	20
2.1.3 Úplné ekvivalenty v ruském a českém jazyce	22
2.1.4 Úplné ekvivalenty v ukrajinském a českém jazyce	23
2.2 Částečné frazeologizmy	24
2.2.1 Částečné frazeologizmy v ruském, ukrajinském i českém jazyce.....	24
2.2.2 Částečné frazeologizmy v ruském a ukrajinském jazyce	27
2.2.3 Částečné frazeologizmy v ruském a českém jazyce	27
2.2.4 Částečné frazeologizmy v ukrajinském a českém jazyce.....	28
2.3 Relativní ekvivalenty	28
2.3.1 Relativní ekvivalenty v ruském, ukrajinském a českém jazyce	29
2.3.2 Relativní ekvivalenty v ruském a ukrajinském jazyce	31
2.3.3 Relativní ekvivalenty v ruském a českém jazyce	32
2.3.4 Relativní ekvivalenty v ukrajinském a českém jazyce	33
2.4 Frazeologické analogy	33
2.4.1 Frazeologické analogy v ruském, ukrajinském a českém jazyce	33
2.4.2 Frazeologické analogy v ruském a ukrajinském jazyce	38
2.4.3 Frazeologické analogy v ruském a českém jazyce	38
2.4.4 Frazeologické analogy v ukrajinském a českém jazyce	39
ZÁVĚR.....	40
РЕЗЮМЕ.....	41
SEZNAM POUŽITÉ ODBORNÉ LITERATURY	46
SEZNAM EXCERPOVANÉ LITERATURY	46
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	46
PŘÍLOHA	49
ANOTACE	59

ÚVOD

Frazeologizmy jsou odedávna součástí každého jazyka. Používáme je možná i častěji než si sami myslíme. Nacházíme je v novinových článcích, v časopisech, v knihách, v poslední době i v reklamách, ale nejčastěji se s nimi setkáváme především v běžné komunikaci.

Ve své bakalářské práci se zabývám frazeologizmy, které obsahují komponent „voda“ a „ohěň“. Cílem mé práce bude tyto obraty v ruském, ukrajinském a českém jazyce srovnat z hlediska stupně ekvivalentnosti.

Svou bakalářskou práci dělím na dvě základní kapitoly, tj. na teoretickou a praktickou část, které poté obsahují jednotlivé podkapitoly.

V teoretické části, která je první kapitolou, dávám základní informace o frazeologii jako vědního oboru, její historii a základních pojmech s tímto oborem spojených. Při psaní této kapitoly jsem se řídila především knihou N. M. Šanského: *Фразеологія сучасного російського мови*. Dále mi pomohla i publikace V. Mokienka a L. Stěpanové: *Ruská frazeologie pro Čechy* a také *Česká lexikologie* od J. Filipce a F. Čermáka. Z ukrajinských zdrojů jsem čerpala především z 10. dílu *Словника української мови*.

V druhé kapitole, která je praktickou, podrobně rozebírám ruské, ukrajinské a české frazeologizmy, které obsahují komponenty „voda“ a „ohěň“. Tyto frazeologické obraty třídím na základě funkční úrovně a sémanticko-stylistické klasifikace autorů V. Mokienka a L. Stěpanové. Pro větší přehlednost vždy na začátku podkapitoly uvádím příklady frazeologizmů v tabulkách. Pod tabulkami poté dané příklady komentuji, tzn. uvádím jejich význam, ekvivalenty v dalších jazycích, použití daného obratu ve větě (vždy v jednom z uvedených jazyků) a kde to bylo možné, zmiňuji i jejich etymologii.

Pro práci s praktickou částí se mi podařilo shromáždit celkem 307 frazeologizmů. Ruské frazeologizmy jsem čerpala z *Rusko-českého frazeologického slovníku* od L. Stěpanové, ukrajinské frazeologizmy z *Фразеологічного словнику української мови* od V. M. Bilonoženka, V. O. Vynnyka a dalších. Pro excerpce českých frazeologizmů jsem použila první tři díly *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* od F. Čermáka.

Etymologii frazeologizmů jsem hledala v různých zdrojích. Nejvíce jsem čerpala z internetových zdrojů. Pomocnou mi byla i kniha autorů V. Mokienka, L. Stěpanové a A. K. Biericha: *Русская фразеология: Историко-этимологический словарь*. U několika příkladů, kde se mi původ nepodařil dohledat, nabízím svůj odhad původu.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Frazeologie

1.1.1 Frazeologie jako vědní disciplína

„Existence frazeologie a idiomatiky je zákonitým jevem každého jazyka“ (Filipec, Čermák, 1985:167). Jinými slovy, frazeologizmy jsou součástí každého jazyka během celé jeho historie, avšak ne vždy se označovaly slovem *frazeologismus*, ale i názvy jako *речения, крылатые слова, пословицы, поговорки, идиомы* atd. V 18. století se začaly shromažďovat ve speciálních sbornících a výkladových slovnících. Během své práce na vytvoření slovníku ruského jazyka M. V. Lomonosov upozornil na to, že se v něj vedle jednotlivých slov mají zahrnout i „*речения, идиоматизмы и фразесы*“.

Termín *frazeologismus* se poprvé objevuje u švýcarského jazykovědce Charlese Ballyho, který je prvním autorem frazeologie v pojmenování tohoto oboru. Největší rozvoj frazeologie však zažívá až po druhé světové válce. Začíná vznikat množství studií o frazeologii v Rusku také po celém světě.

Ve čtyřicátých letech 20. století v pracích ruských jazykovědců můžeme najít první zmínky o frazeologii. V tomto období vzniká frazeologie jako vědní disciplína v ruské jazykovědě.

S ruskou frazeologií je neodmyslitelně spojeno jméno V. V. Vinogradova, který ve svých pracích řešil otázky týkající se ustáleného spojení slovních tvarů. Dalšími jazykovědci, kteří se zabývali problematikou frazeologie, jsou A. A. Potebňa (zabýval se vnitřní formou frazeologismů), I. I. Srezněvský (vztah frazeologie a způsobu tvoření slov), F. F. Fortunatov (slovní spojení), A. A. Šachmatov (který položil teoretický základ rozdílného rodu slovních spojení, která nelze dále rozložit) a v neposlední řadě E. D. Polivanov (který upozornil na nutnost vydělení frazeologie v samostatnou část jazykovědy). S. I. Abakumov ve své práci poprvé udává klasifikaci frazeologizmů z pohledu jejich etymologie.

Po vydání děl V. V. Vinogradova se začíná zkoumání frazeologizmů prohlubovat. Vědci se začínají zabývat jejich strukturou, gramatickými vlastnostmi, původem apod. Objevuje se více prací, které jsou konkrétnější (zabývají se frazeologií určitých autorů). Mezi ně lze zařadit například práce A. I. Jefimova, B. A. Larina nebo O. S. Achmanové.

Ukrajinská frazeologie se začíná rozvíjet na základě působení ruských jazykovědců. K tomuto rozvoji začíná docházet taktéž ve čtyřicátých letech 20. století. Zasloužili se o něj ukrajinští jazykovědci např. L. A. Bulachovský, M. Myroneňko, P. J. Horecký a I. K. Bilodidov.

1.1.2 Předmět a cíle frazeologie

Frazeologie – z řeckého φράσις (phrasis), v překladu „slovní obrat“ a λόγος (logos), což lze přeložit jako „slovo“ nebo „řeč“.

Frazeologie je část vědy o jazyce, která se zabývá frazeologickým systémem jazyka v jeho současném stavu a historickém vývoji (podle Šanského).

Podle Čermáka je frazeologie „*samostatná jazyková disciplína, zabývající se studiem, případně popisem svérázných jazykových jednotek různého typu a více úrovní, které dlouho vzdorovaly souvislému popisu*“ (Čermák, 1985:166).

Objektem, který tato věda zkoumá je „*frazeologický obrat*“, což je ustálené slovní spojení s přeneseným významem. Frazeologie tedy řeší otázky týkající se frazeologického obratu, jednotky ekvivalentní slovu a jednotky, které mají stejnou sémantiku a strukturu jako věta.

Základním cílem frazeologie je poznání frazeologického systému v jeho současnosti i historii a jeho vztah k lexikologii a morfologii.

1.2 Frazeologismus

1.2.1 Vymezení pojmu a charakteristika frazeologismu

„Фразеологический оборот – это воспроизводимая в готовом виде языковая единица, состоящая из двух или более ударных компонентов словного характера, фиксированная (т. е. постоянная) по своему значению, составу и структуре“ (Шанский, 1985:20).

„Фразеологическая единица – это относительно устойчивое, воспроизводимое, экспрессивное сочетание слов, обладающее, как правило, целостным значением“ (Mokienko, Stěpanova, 2008:12).

„Idiom a frazém je jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (resp. několika málo)“ (Filipec, Čermák, 1985:177).

„Фразеологізм – це усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів“ (Словник української мови, Том 10, 1979:638).

Ze čtyř výše uvedených definicí vyplývá, že neexistuje shodná odpověď na otázku, jak lze frazeologismus definovat. Avšak můžeme vidět, že se autoři shodují v jedné základní věci, a to sice, že frazeologismy jsou vlastně ustálená slovní spojení. Dále se však v názorech rozcházejí.

Frazeologismus má své synonymní podoby – frazém, frazeologický obrat (jednotka), nebo idiom. Ale výraz „idiom“ je velmi sporný, jelikož část vědců idiom považuje za synonymum k výrazu frazeologismus, druhá část vědců však popisuje idiom jinak. Například F. Čermák frazeologismus popisuje jako útvar vyznačující se formou a funkcí, naopak na idiom se dívá z obsahově-sémantického pohledu.

V dnešní době ještě stále neexistuje přesné vymezení pojmu „frazeologismus“. Vědci stále vedou diskuze na toto téma, které přesahuje hranice frazeologismu, ale vedou

se spory i na téma frazeologie jako takové. Tím pádem často dochází k chybám ve slovnících, když se určitá slovní spojení považují chybně za frazeologismus.

Abychom mohli odlišit frazeologismus od volného spojení slov, určíme u frazeologismu jeho charakteristické znaky a vlastnosti.

Nejdůležitějším charakteristickým znakem frazeologismu je reprodukovatelnost. To znamená, že frazeologismy nemůžeme skládat z jednotlivých slov, ale musíme je brát jako jeden celek, který nelze rozložit. Význam frazeologismu tedy nelze odvodit z významů jeho jednotlivých komponentů. Frazeologismy máme v paměti jako hotové celky a tak je i používáme.

S reprodukovatelností frazeologismu úzce souvisí jeho ustálenost. Jak jsem zmiňovala výše, frazeologismus používáme jako celek a nemůžeme jeho význam odvozovat od jednotlivých jeho komponentů. Jeho části nemůžeme zaměňovat a také nemůžeme měnit jejich pořadí. Např. ve frazeologismu „kupovat zajíce v pytli“ nemůžeme zaměnit „zajíce“ za „veverka“ a taky nemůžeme „kupovat v pytli zajíce“, jelikož se nám vyruší celý význam frazeologismu a stane se tak volným slovním spojením.

Na to také navazuje neproniknutelnost struktury frazeologismu, to znamená, že do frazeologismu nemůžeme vložit další slovo. To by znamenalo stejnou situaci, jako v předchozích případech (frazeologický obrat by tím ztratil svůj význam). Ovšem existují i případy, kdy se od této charakteristiky odpouští.

Frazeologismus má také celistvý význam (je sémantický celistvý) - to znamená, že jeho význam nemůžeme odvodit od významů jednotlivých slov, které jej tvoří.

Mezi další charakteristické rysy frazeologismu se řadí i jeho synonymičnost. Frazeologický obrat vyjadřuje určitý význam, který lze říci jinými slovy a můžeme jej vyjádřit buď jiným frazeologismem, slovním spojením nebo slovem. Znamená to tedy, že frazeologismus může mít svá synonyma.

Frazeologický obrat také můžeme charakterizovat jako expresivní. Tento jeho znak je ale velmi diskutabilní, jelikož někteří vědci jej řadí do hlavních znaků frazeologismu, další vědci jej však za hlavní nepovažují. Expresivnost v tomto případě

(stejně jako u slov) znamená to, že mluvčí daným frazeologismem vyjadřuje svůj postoj (hodnocení, emoci) k určitému subjektu, objektu nebo skutečnosti.

Důležité je ale upozornění, že výše uvedené znaky také charakterizují i slovo a volné slovní spojení, nemůžeme tedy určit frazeologický obrat pouze na základě těchto charakteristik.

V mé práci se budu řídit touto definicí frazeologizmu: „Frazeologická jednotka je relativně ustálené, reprodukovatelné, expresivní slovní spojení, které má celistvý význam.“ (Mokienko, Stěpanova, 2008:12)

1.2.2 Struktura a složení frazeologizmu

Jak už bylo několikrát zmíněno, frazeologismus se vždy chová jako určitý strukturovaný celek. „Morfémový“ charakter slov ve frazeologizmu je zřetelný při srovnání frazeologizmu a slov, která jsou jeho synonymy: jedny morfémy, nebo i celá slova plní funkci formotvorných afixů, jiná slova a jejich části vyjadřují věcný význam frazeologizmu, to znamená, že plní funkci kořene slova.

Na základě struktury se frazeologizmy dělí do určitých skupin (frazeologizmy odpovídající struktuře věty, frazeologizmy odpovídající struktuře slovního spojení atd.). Zvláštní strukturovaný celek pak tvoří frazeologické obraty, ve kterých chybí gramatická forma, např. *спустя рукава, от нечего делать* (Шанский, 1985:34).

Každý frazeologismus se skládá z dvou a více slov, charakterizuje se ustáleným pořádkem slov, který je neměnný. Musí se však odlišovat od volného slovního spojení. Hranice mezi frazeologismem a slovním spojením je totiž velmi tenká a někdy se frazeologismus může určovat s velkými problémy. Slovní spojení, na rozdíl od frazeologizmu, lze ve větě rozdělit na jednotlivé větné členy.

Při určení složení frazeologizmu nevznikají obvykle žádné problémy. Musíme však dbát na to, abychom odlišili stálé od nestálého, frazeologismus, který má význam jako celek a potom významově samostatně stojící jednotky. Tím tedy rozlišit slova, která nejsou součástí daného frazeologizmu (Tamtéž, 38-39).

1.2.3 *Frazeologismus a jeho vztah k slovním druhům*

Pokud frazeologismus podle jeho struktury nebo významu neodpovídá větě, vystupuje jako větný člen. Jakým větným členem bude ve větě vystupovat, závisí ve většině případů na jeho lexikálně-gramatickém významu. Tak například frazeologismus *рукой подать* lze přeformulovat na *blízko*, což je příslovce, tudíž bude ve větě plnit roli příslovečného určení (v tomto případě místa), nebo *действовать на нервы* můžeme jinak vyjádřit jako *rozčilovat*, jde tedy o sloveso a ve větě proto bude plnit nejčastěji funkci přísudku (Тамтёж, 46-47).

Z výše uvedených příkladů vyplývá, že se frazeologizmy budou dělit do skupin podle jejich ekvivalentnosti určitého větného členu. Jsou to následující (základní) skupiny:

- slovesné – *действовать на нервы*, ukr. *на ноги поставити*,
- substantivní – *игра слов*, ukr. *рожеві окуляри*,
- příslovečné – *рукой подать*, ukr. *одним махом*,
- adjektivní – *себе на уме*, ukr. *ні риба ні м'ясо*,
- citoslovečné – *Давно бы так!*, ukr. *Як би не так!*,
- modální – *вообще говоря*, ukr. *врешті-решт*,
- spojkové – *несмотря на то что*, ukr. *незважаючи на те що*.

1.2.4 *Klasifikace frazeologizmů z hlediska jejich sémantické celistvosti*

Existuje množství dělení frazeologizmů do skupin, např. podle jejich struktury, funkce, původu, slovních druhů (viz výše). V této kapitole se však budu zabývat klasifikací, která se považuje za nejdůležitější klasifikaci.

Sémantickou klasifikaci rozpracoval N. M. Šanskij na základě klasifikace V. V. Vinogradova. Ten rozdělil frazeologizmy do třech základních skupin:

- фразеологические сращения (frazeologické srůsty),
- фразеологические единства (frazeologické celky),
- фразеологические сочетания (frazeologická spojení).

N. M. Šanskij poté dodal ještě jednu skupinu:

- фразеологические выражения.

Frazeologickými srůsty nazýváme frazeologizmy, které nelze rozdělit a jejichž význam nelze odvodit od částí, které tyto frazeologizmy tvoří. Součástí takovýchto frazeologizmů často bývají archaizmy (zastaralá slova), což můžeme považovat za důvod, proč frazeologické srůsty nelze rozdělit. Jako příklad frazeologického srůstu lze uvést ukrajinský frazeologizmus *живе на широку ногу* (žít zámožně).

Frazeologické celky lze charakterizovat podobně jako srůsty. Opět se jedná o sémantický nerozložitelné frazeologizmy, které jsou celistvé, a jeho význam nelze odvodit od významu jednotlivých slov, které jej tvoří. Avšak význam těchto frazeologizmů je motivován, tzn. vztah významu komponentů a frazeologizmu je velmi blízký. Příkladem frazeologického celku může být ukrajinský frazeologizmus *біла ворона*, který označuje člověka jistým způsobem vyčnívajícího z řady.

Frazeologické srůsty a celky jsou často ekvivalenty slov. Často náleží do jedné skupiny, označují se jako *idiomy*.

Frazeologická spojení jsou opakem předchozích dvou skupin. Jejich význam se téměř rovná významu jeho komponentů. Slova, která jej tvoří, se dají použít i volně. Například ukrajinský frazeologizmus *брату рушники* (zasnoubit se), kde obě slova se dají používat i v jiných spojeních, navíc *рушник* nám napovídá význam frazeologizmu (jelikož se jedná o svatební plátno, šál). Ruský frazeologizmus *закадычный друг* lze opět vysvětlit na základě významů jednotlivých jeho částí. Ke slovu *друг* můžeme přidat další řadu slov s jiným významem, avšak slovo *закадычный* je v tomto případě jakoby přilepeno.

Poslední skupinou (kterou dodává Šanskij) jsou frazeologické výrazy. Jde o frazeologizmy, které celkově tvoří významově volná slova. Od spojení se liší tím, že v nich nenajdeme frazeologicky vázané slova. Často se do této skupiny zahrnují výrazy komunikativního typu (věty) – přísloví, průpovědky, okřídlená slova apod. Komunikativním výrazem je například ukrajinský frazeologizmus *бідний, як церковная миска*. Také sem řadíme výrazy nominativního charakteru, tj. slovní spojení, která se

strukturně rovnají části věty a plní nominativní funkci (tzn. nazývají). Např. ruské *высшее учебное заведение*, nebo ukrajinské *чорне золото*.

Významy frazeologických spojení a výrazů jsou obvykle jasné. Avšak problémy často přicházejí s vysvětlováním významu frazeologických srůstů a celků, které nelze překládat doslovně. V tom případě si jejich význam musíme najít ve frazeologických slovnících.

1.2.5 Typy ekvivalentů při překladu frazeologizmů

Už v předcházející kapitole byl naznačen problém s objasňováním významu frazeologizmů. Málo z nás dokáže objasnit frazeologizmy ve svém rodném jazyce.

Pokud se tedy začneme zabývat problematikou překladu frazeologizmu, setkáváme se často ještě s většími problémy. Při překladu frazeologizmu z výchozího do cílového jazyka nastává problém s tím, že v cílovém jazyce nemusí pro daný frazeologizmus být jeho ekvivalent.

Překladař tedy stojí před otázkou, jestli využít pro překlad ekvivalent, který je danému frazeologizmu významově podobný (avšak tvoří jej odlišná slova), nebo použít cestu jednodušší, kdy daný frazeologizmus v překladu vysvětlí.

Největší problémy ale tvoří hranice frazeologizmu a slovního spojení. Může nastat situace, kdy překladař nerozezná frazeologizmus a přeloží jej do cílového jazyka „slovo po slovo“. Může nastat situace, kdy čtenář překladu frazeologizmu význam pochopí, ale v opačném případě překlad může vyvolat nedorozumění. Překlad může na čtenáře mít mylné expresivní působení, jelikož může změnit celý význam textu. Překladař tudíž musí první určit, zda se jedná o frazeologizmus, či nikoliv, poté musí najít v cílovém jazyce daný ekvivalent, nebo najít jinou cestu překladu.

Problém také tvoří překlad frazeologizmů z jazyků slovanských do jazyků neslovanských a naopak. Například *бежать как на пожар* lze přeložit doslovně *běžet, jako když hoří*, ale překlad frazeologizmu *знать до последней запятой что* jako *znát do poslední čárky* by byl nepřesným.

Proto se systémem překladu frazeologizmů začali zabývat jazykovědci, kteří nastínili možnosti překladu na základě klasifikace V. V. Vinogradova.

Například podle F. F. Fedorova máme čtyři možnosti, kterými se frazeologismus z výchozího jazyka do jazyka cílového může přeložit. A to:

- jako idiom i v jazyce překladu,
- jako ustálený frazeologismus spojení,
- volným slovním spojením,
- jako lexém.

Mimo výše uvedené klasifikace vzniklo ještě množství dalších. Avšak nejlépe na základě praktických poznatků je vypracována klasifikace autorů knihy „Ruská frazeologie pro Čechy“ (Mokienko, Stěpanova, 2008:36-39). Podle úrovně funkční a sémanticko-stylistické se v této klasifikaci překlad frazeologizmů dělí na:

- úplné ekvivalenty,
- částečné ekvivalenty,
- relativní ekvivalenty,
- frazeologické analogy,
- neekvivalentní frazeologizmy.

Úplné ekvivalenty jsou frazeologizmy, které v jazyce překladu mají shodnou strukturu a význam. Například *засучить рукава*, česky *vykasat rukávy*, nebo *глухой как пень*, česky *hluchý jako pařez*.

Částečné frazeologizmy jsou takové, které jsou shodné sémanticky a vnitřní strukturou, odlišují se ale jedním nebo více ukazateli, a to:

- jinými, často synonymními komponenty,
- jinou strukturou frazeologizmu,
- slučitelností,
- větším, nebo menším počtem komponentů,
- jiným stupněm použití,
- jinými rozdíly, které vyplývají z odlišné gramatiky a systému cílového jazyka.

Např. от всей души, české od srdce; владеть собой, česky mít nad sebou vládu, nebo молоко на губах не обсохло (у кого), česky teče mléko po bradě (komu).

Relativní ekvivalenty – jde o frazeologizmy s částečnou změnou obraznosti, přičemž sémantika zůstává shodná. I když se obraznost těchto frazeologizmů různí, jsou zároveň srovnatelné, např. смотреть как баран на новые ворота, české čumět jako tele na nová vrata, nebo делать из мухи слона, české dělat z komára velblouda apod. V těchto případech vidíme jak se obraznost uvedených frazeologizmů mírně odlišuje (místo баран se v českém jazyce vyskytuje tele; zatím co v ruském jazyce je муха и слон, v češtině se užije komár a velbloud).

Frazeologickými analogy označujeme frazeologizmy, které mají různou obraznost, blízkou nebo dostatečně rozdílnou strukturu, ale obecnější význam a stylistické zabarvení. Jedná se například o takoveto frazeologické dvojice: ruské ездить в Тулу со своим самоваром – česky nosit dříví do lesa, nebo клевать носом – české tlouci špačky apod.

Neekvivalentními frazeologizmy jsou tzv. „vlastně národní“ idiomy. Jsou těsně spjaty s konkrétním jazykem nejen svou obrazností, ale i reáliemi, které označují. Jejich překlad tedy nemůže být doslovný, jelikož by došlo k narušení frazeologizmu. Překládají se teda převážně vysvětlením v překladu. Jako příklad můžeme uvést ruský frazeologismus свадебный генерал (člověk, který je pozván do cizí společnosti jakožto důležitá osobnost).

Tuto klasifikaci použiji ve své praktické části, kde popíšu jednu skupinu ruský, ukrajinských a českých fráz.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

Ve své práci se zaměřuji na frazeologizmy, které obsahují komponenty „voda“ a „oheň“, přičemž porovnávám hned tři slovanské jazyky – ruský, ukrajinský a český. Tyto frazeologizmy jsem shromažďovala z ukrajinských, ruských i českých frazeologických slovníků. Podařilo se mi nalézt celkem 53 ruských, 83 ukrajinských, 56 českých frazeologizmů s komponentem „voda“ a 26 ruských, 55 ukrajinských a 34 českých frazeologizmů obsahující komponent „oheň“.

Právě na komponentech „oheň“ a „voda“ je velmi zajímavé sledovat, jak se tyto komponenty v některých frazeologizmech prolínají, i když se běžně považují za protikladné živly.

Podkapitoly v této části budu dělit na základě sémanticko-stylistické klasifikace, která je uvedena výše. Budu tedy frazeologizmy v jednotlivých jazycích (ruském, ukrajinském a českém) porovnávat podle jejich ekvivalentnosti. Jde o rozdělení do čtyř skupin: na úplné ekvivalenty, částečné ekvivalenty, relativní ekvivalenty a frazeologické analogy. Záměrně vynechávám poslední skupinu, kterou jsou neekvivalentní frazeologizmy, a to především kvůli tomu, že v mém výzkumu se žádný takový případ nevyskytl, a také na základě mého názoru, kdy každý frazeologizmus ve výchozím jazyce má svůj ekvivalent (i když může jít jen o frazeologický analog) v jazyce cílovém (překladu).

Pro lepší přehled jsou v kapitolách příklady uvedeny v tabulkách. Neuvádím všechny mnou excerpované frazeologizmy, jde pouze o jejich zlomek, a to kvůli velkému množství nashromážděného materiálu.

U uvedených frazeologizmů jsem se pokoušela najít jejich původ. Někdy jde o velmi zajímavou historii, u jiných příkladů je však jejich etymologii velmi obtížné najít, proto navrhuji své objasnění, nebo neuvádím původ vůbec. Pro jasnější pochopení daných obrátů uvádím příklady v jednom z porovnávaných jazyků.

2.1 Úplné ekvivalenty

Jedná se o nejpočetnější skupinu v mnou excerpovaném materiálu, a to především díky příbuznosti porovnávaných jazyků.

I když úplné ekvivalenty jsou takové, které mají shodnou strukturu a význam, objevují se v níže uvedených příkladech i takové případy, kdy se ve frazeologizmech se stejným významem vyskytuje v jednom z jazyků i význam další. Tyto ekvivalenty avšak i nadále zůstávají úplnými.

2.1.1 Úplné ekvivalenty v ruském, ukrajinském i českém jazyce

<i>Ruský frazeologizmus</i>	<i>Ukrajinský frazeologizmus</i>	<i>Český frazeologizmus</i>
Мутить / замутировать воду	Каламутити / скаламутити воду	Kalit / zkalit vodu
Быть (чувствовать себя) как рыба в воде	Як риба у воді	Být (cítit se) jako ryba ve vodě
Буря в стакане воды	Буря у склянці води	Bouře ve sklenici vody
В ложке воды (в мелкой луже) утопил бы кто кого	Втопити в ложці води кого	Utopil by <i>koho</i> na lžíci vody
Игра с огнём	Гра з вогнем	Hra s ohněm
Играть с огнём	Гратися з вогнем	Hrát si s ohněm
Жечь как огонь (огнём)	Пекти як вогнем	Pálit jako oheň
Огнём и мечом	Вогнем і мечем	Ohněm a mečem
Бояться кого, чего как огня	Боятися як вогню	Bát se <i>koho, čeho</i> jako ohně

Frazeologizmus *мутить воду*, jako i jeho ukrajinský ekvivalent *каламутити воду* má hned dva významy: označuje jednání člověka, který svým jednáním záměrně zastírá své zálučné úmysly, odvádí něčím pozornost; druhým významem je jednání člověka, který působí nežádoucí pokoj v mírumilovném, přátelském kolektivu. V prvním významu se v češtině užívá úplného ekvivalentu *kalit vodu*, pro druhý význam se používá i frazeologizmus *znesvářit koho*, pak už ale nelze mluvit o úplném ekvivalentu. Např. „*Dlouhou dobu kalil vody, než jsme pochopili, co měl v plánu.*“ První význam, tedy

zametat za sebou stopy, je podobný činnosti ryb, které kvůli pronásledování jinou (často větší) rybou, pomocí ploutví víří usazeniny ze dna vody a tím oslepí svého protivníka.

Pro vyjádření svobody, volnosti, nenucenosti využíváme český frazeologismus *být (cítit se) jako ryba ve vodě*, jeho ruský úplný ekvivalent *быть (чувствовать себя) как рыба в воде* a ukrajinský úplný ekvivalent *як риба у воді*, který se nejčastěji používá se slovesem *cítit se (почувати, почуватися)*. Význam tohoto frazeologizmu se dá nepřímo odvodit od obraznosti, kdy ryba se ve vodě pohybuje téměř neomezeně, bez pravidel. Můžeme to vidět například i ve větě: „*Dnes jsem se sestrou byla poprvé v našem novém obchodním centru a hned jsme si tam obě připadaly jako ryba ve vodě.*“

Pro označení velkého hluku; sporu kvůli hloupostem se ve všech třech jazycích využívá frazeologizmu *bouře ve sklenici vody* / rus. *буря в стакане воды* / ukr. *буря у склянці води* a ve všech třech jazycích se jedná o úplné ekvivalenty. V ruštině je uvedený význam ironickým. Příkladem nám poslouží česká věta: „*Jejich rozhovor byl vždy bouří ve sklenici vody.*“ Tyto frazeologizmy se považují za kalk z francouzského jazyka. Podle slov H. Balzaca (Farář Tourský, 1832) se připisuje tato fráze filozofovi a spisovateli Ch. L. Montesquieu, který ji vyslovil na základě politických událostí v San-Marinu. (www.gramota.ru)

Utopil by koho na lžici vody vyjadřuje nepříjemnosti, které někdo někomu působí kvůli hloupostem. Ruský frazeologismus *в ложке воды утопил бы кто кого* a jeho ukrajinský úplný ekvivalent *втонити в ложці води кого* jsou i s českou podobou tohoto obratu úplnými ekvivalenty. Jako příklad uvádím opět úryvek od ukrajinského spisovatele Hončara: „*Управитель, звісно, теж рад би мене в ложці води втонити.*“

Hra s ohněm / rus. *игра с огнём* / ukr. *гра з вогнем* označuje činnost, která je na první pohled bezvýznamná, avšak může mít nebezpečné následky. Aktivní činnost pak označuje frazeologismus *hrát si s ohněm* / rus. *играть з огнём* / ukr. *граюся з вогнем*, tedy jednat nebezpečně, takový způsobem, který může mít špatné následky. Např. „*Pokud si takovou obrovskou sumu peněz půjčíš u tvé banky, budeš si hrát s ohněm.*“ Tyto frazeologizmy mají svůj význam odvozený od slova *ohněň*, které poukazuje na negativní následky.

Pro označení něčeho, co velmi silně pálí, užíváme frazeologismus *pálit jako oheň* / rus. *жечь как огонь* / ukr. *пекти як вогнем*. Může se jednat o nějaký velmi horký předmět, nástroj, jídlo, můžeme tak označit i velmi kořeněné jídlo. Např. „*Au! Ten hrnec pálí jako oheň!*“ Mimo to má v českém jazyce tento frazeologismus i druhý význam: označuje se tak člověk s vysokou teplotou, který má horečku. Uvedené podoby těchto frazeologizmů nejsou čistě úplnými ekvivalenty, avšak jelikož mají více podob, dají se mezi nimi úplné ekvivalenty najít.

U frazeologizmů (úplných ekvivalentů) *ohněm a mečem* / rus. *огнём и мечом* / ukr. *вогнем и мечем* nalezneme ve frazeologických slovnících jednotlivých jazyků jeden význam. Avšak jednotlivé významy se nepatrně liší, nicméně jejich obraznost je shodná. Rusko-český frazeologický slovník udává význam: s nelítostnou krutostí vše ničící, přijímající nejkrajnější míry násilí, donucení. Frazeologický slovník ukrajinského jazyka ukazuje podobný význam: s obrovskou krutostí, nelítostně. Slovník české frazeologie a idiomatické vysvětluje frazeologismus *ohněm a mečem* jako: vojenským, válečným násilím, s použitím zbraní (jakožto prostředku k dosažení určitého cíle). V ruském i ukrajinském jazyce jde o knižní výraz. Jako příklad uvádím ukrajinskou větu: „*Радянські люди ніколи не забудуть першого літа війни. Оскаженілий ворог знищував вогнем і мечем нашу рідну радянську землю, руйнував міста і села*“ (Рад. Укр.). V uvedeném příkladu jde o význam ničení za pomoci zbraní („...*nepřítel ničil ohněm i mečem naši rodnou sovětskou zemi, ...*“). Základy tohoto frazeologizmu lze najít u Hippokrata v jeho citátu „*Co nevyлéčí léky, vyléčí železo, co nevyлéčí železo, vyléčí oheň, co nevyлéčí oheň, je třeba pokládat za nevyлéčitelné.*“ (ru.wikipedia.org)

Velký strach z něčeho nebo někoho na základě předchozích zkušeností, nebo panický strach můžeme vyjádřit frazeologizmem *bát se někoho, něčeho jako ohně* / rus. *боятся как огня* / ukr. *боятися як вогню*. Např. „*Už od dětství se tmy bojím jako ohně.*“

2.1.2 Úplné ekvivalenty v ruském a ukrajinském jazyce

<i>Ruský frazeologismus</i>	<i>Ukrajinský frazeologismus</i>
Чистейшей (чистой) воды кто, что	Чистої води

Носить воду решетом	Носити воду решетом
Прометеев огонь	Прометеїв вогонь

Úplné ekvivalenty v ruském a ukrajinském jazyce se vyskytují v mnou excerpovaném materiálu nejčastěji. Přisuzuji to příbuznosti těchto jazyků, oba jazyky jsou východoslovanskými, český jazyk je naopak jazykem západoslovanským.

Rus. *чистейшей (чистой) воды кто, что* / ukr. *чистої води* jsou frazeologizmy, označující předmět nebo osobu velmi vysoké kvality, bez nedostatků; skutečný, pravý. Příkladem nám poslouží věta z díla ukrajinského spisovatele Гончара: „Світла ніч стояла над горами. Чиста, прозора, вона просвічувала на скрізь, як иній коштовний камінь чистої води.“ V ruském jazyce jde o knižní výraz. Např. „Управление реальностью или чистой воды волшебство“ (А. И. Нефедов). V českém jazyce se pro tento význam frazeologizmus nepoužívá.

Dalšími úplnými ekvivalenty rus. *носить воду решетом* a ukr. *носити воду решетом* označujeme zbytečnou činnost bez výsledku nebo úkol, který nelze vyplnit. V ruštině a ukrajinštině jde o výraz s ironickým nádechem. Např. ve významu nesplnitelného úkolu nám příkladem může sloužit ruská věta: „*Похудеть в талии – это для меня как носить воду решетом.*“ Ve Frazeologickém slovníku ukrajinského jazyka je dodán ještě jeden význam, a to pro označení plýtvání času kvůli zbytečnosti. I česká podoba frazeologizmu, i její ruský a ukrajinský ekvivalent zahrnují komponent *síto / řešeto*, tedy dřevý nástroj na prosívání různých sypkých hmot. I když nemůžeme význam frazeologizmu odvozovat od významů jeho jednotlivých komponentů, některé komponenty nám alespoň vytváří obraznost. V tomto případě se jedná o *vodu* a *síto*. Vodu sítem nelze nabrat, jedná se tedy o úkol, který žádným způsobem nelze vyplnit.

Pro označení úsilí k dosažení vysokých cílů, šlechtnosti a statečnosti nacházíme v ruském a ukrajinském jazyce úplné ekvivalenty rus. *прометеев огонь* / ukr. *прометеїв вогонь*. V ruském jazyce jde o knižní výraz. Příklad uvedu tentokrát z ukrajinského časopisu „Вітчизна“. „*Людство ніколи не було байдужим до видатних наукових відкриттів і технічного прогресу... Людину вабить і лякає прометеїв вогонь.*“ Podoba uvedených frazeologických obrátů je svázána se jménem Promethea (jeden z titánů), který lidem přinesl oheň a naučil je s ním zacházet, čímž

podlomil jejich víru v bohy. Zeus poté nechal Promethea přikovat ke skále, kde z jeho těla každý den orel Erthon vyrval játra, která mu vždy do druhého dne dorostla, a proto orel po 12 generací nebyl hlady (dic.academic.ru). Český jazyk tuto podobu frazeologizmu nemá.

2.1.3 Úplné ekvivalenty v ruském a českém jazyce

<i>Ruský frazeologismus</i>	<i>Český frazeologismus</i>
Пить что как воду	Pít něco jako vodu
Живая вода	Živá voda
Мёртвая вода	Mrtvá voda
Быть как огонь	Být jako oheň

Nejčastěji při konzumaci alkoholu se využívá frazeologismus *pít něco jako vodu* / rus. *пить что как воду*. V českém jazyce se někdy používá přesnějšího znění *pít kořalku (vodku apod.) jako vodu*. Označujeme tak činnost člověka, který pije alkohol bez omezení, ve velkém množství a snadno bez zanechání negativních následků. Např. „*Měl by ses mírnit, dnes už zase piješ slivovici jako vodu.*“ V ukrajinštině se vyskytuje obdobná podoba: *як воду напиться*, tedy napít se velmi rychle a snadno. V ukrajinských zdrojích jsem však obrat *pít něco jako vodu* nenalezla, můžeme se pouze domnívat, že jako ve většině případů bude mít ukrajinština totožný výraz jako je v ruském jazyce.

Živou vodou (rus. *живая вода*) označujeme elixír života, vše co dodává člověku energii, sílu; něco co působí inspirujícím, podněcujícím příkladem k oživení strnulých poměrů. Např. „*Můj manžel je už několik let mou živou vodou. Nevím, co bych bez něj dělala.*“ V českém jazyce se ještě vyskytuje druhý význam: čarodějná tekutina oživující mrtvé tělo; s jakým se máme možnost často setkávat v pohádkách. Tento příklad stojí na hranici slovního spojení a frazeologizmu. Já jej ale do frazeologizmů zahrnuji, a to na základě prvního významu. V ukrajinském jazyce existuje výraz *живлюща (зцілюща, жива) вода*, který se ale využívá pouze v pohádkách a jeho význam je tedy shodný s českým významem o čarodějně tekutině. Ve všech jazycích je řeč o folklorním i o knižním výrazu (folklorní výraz je spojen s významem, který je užíván v pohádkách).

Opakem *živé vody* je *mrtvá voda* (rus. *мёртвая вода*), tedy něco co dělá člověka znuřeným, bez energie, ospalým. Např. „*Včera jsem viděla ten nový americký film. Působil na mě jako mrtvá voda.*“ V českém jazyce se setkáváme ještě se dvěma významy. V pohádkách *mrtvá voda* označuje čarodějnou tekutinu, která spojuje části těla, např. hlavu k tělu (často před oživením těla *živou vodou*). Dále tímto frazeologismem označujeme i stojatou, zahnívajíc vodu v nádrži bez přítoku a odtoku. Opět, jako i v předchozím případě se v ukrajinštině vyskytuje *мертва́ця вода*. Jde opět o výraz z pohádek, který označuje čarodějnou tekutinu spojující části těla. Podobně jako u předchozího frazeologického obratu, i v tomto případě mluvíme o folklorním i knižním výrazu ve všech třech jazycích.

2.1.4 Úplné ekvivalenty v ukrajinském a českém jazyce

<i>Ukrajinský frazeologismus</i>	<i>Český frazeologismus</i>
Червоний / вогняний півень	Červený / rudý / ohnivý kohout

Ohnivý kohout (ukr. *вогняний півень*) je úplným ekvivalentem ve významu, kdy označuje zhoubný oheň, požár. V ruském jazyce se tento frazeologismus vyskytuje také, ale v podobě *красный петух*. Příkladem nám nyní poslouží úryvek z díla ukrajinského spisovatele Stelmacha: „– *Чи не Левко.. подарував панові червоного півня? – розгадували деякі дядьки. – Може, й Левко. Пан почастував його свинцем, а він віддячує вогнем.*“ Úplnými ekvivalenty by mohly být tyto frazeologizmy tehdy, pokud bychom v češtině použili podobu *červený kohout* a v ukrajinštině *червоний півень*. Červený kohout byl vždy ztělesněním ohně, často se i bůh ohně zobrazoval v podobě červeného ohnivého kohouta. Můžeme se pouze domnívat proč se tak dělo. Existují teorie, podle kterých kohout vyjadřuje oheň kvůli tomu, že kohouti vždy svým zvukem vítají východ slunce, nebo záři. Je zde i teorie, podle které dávný druh kohouta měl rudé (ohnivé) peří (www.otrezal.ru).

2.2 Částečné frazeologizmy

Jde o frazeologizmy, které jsou shodné sémanticky a vnitřní strukturou, odlišují se ale jedním nebo více ukazateli.

I když se může zdát, že těchto frazeologizmů je v mém materiálu více, než v předchozí skupině, jde pouze o vybrané příklady.

2.2.1 Částečné frazeologizmy v ruském, ukrajinském i českém jazyce

<i>Ruský frazeologizmus</i>	<i>Ukrajinský frazeologizmus</i>	<i>Český frazeologizmus</i>
Лить воду на мельницу <i>кого, чью</i>	Лити воду на млин (на колесо) <i>чий (чье), кому</i>	Hnát / nahánět <i>někomu</i> vodu na mlýn
Носить воду решетом	Носити воду решетом	Nabírat vodu do síta (sítem, řešetem)
Как (будто, словно, точно) в воду кануть	Як (мов, наче) у воду впасти (<i>рідко</i> канути, пірнути, шубовснути)	(Zmizel, ztratil se), jako by kámen do vody hodil (zahodil)
Ловить рыбку (рыбу) в мутной воде	Ловити рибу в каламутній воді	Lovit v kalných vodách
Идти / пойти (кидаться / кинуться) в огонь (и в воду) <i>за кого, за что, за кем; готов (идти / пойти) в огонь и (в) воду</i>	Іти (готовий іти) в вогонь і (в) воду	Šel by (je ochoten jít, skočit) do ohně <i>pro koho, co, za koho, co</i>
Днём с огнём искать (разыскивать)	Пошукати такого вдень в вогнем (із світлом, при сонці <i>i t. in.</i>)	Hledat <i>koho, co</i> s lucernou; hledat za bílého dne se svíčkou v ruce
Таскать (доставать) каштаны из огня <i>для кого, кому</i>	Діставати каштани з вогню <i>для кого, кому</i>	Tahat <i>za koho</i> kaštiny z ohně (pece)

Hnát někomu vodu na mlýn nám Slovník české frazeologie a idiomatiky vysvětluje jako činnost, kterou někomu poskytujeme argumenty; zbraň nebo příležitost k útoku, a tím mu tak prospíváme. Frazeologický slovník ukrajinského jazyka a Rusko-český frazeologický slovník jej vysvětlují jako činnost, kterou někomu

napomáháme. Např. „*Při policejním výsledku jsem byl tak ve stresu, že jsem konec konců hnál Petrovi vodu na mlýn.*“ Český frazeologismus se odlišuje od ruské podoby *лить воду на мельницу кого, чью* a ukrajinské podoby *лити воду на млин чий, кому* komponentem *hnát*, proto jej řadím do částečných frazeologizmů. Mezi ruským a ukrajinským jazykem se však jedná o úplný ekvivalent. V českém jazyce můžeme pro vyjádření tohoto významu užít frazeologizmu *hnát vítr do plachet komu*. V ruském a ukrajinském jazyce se jedná o pohrdavé výrazy.

Frazeologismus *nabírat vodu sítem* jsem objasňovala v kapitole ruských a ukrajinských úplných ekvivalentů (viz výše). Do této kapitoly jsem je opět zahrnula kvůli jejich odlišnosti v českém jazyce, kdy se ruský komponent *носить* objevuje v češtině v podobě slovesa *nabírat*.

Pokud chceme vyjádřit náhlé, nevysvětlitelné zmizení frazeologizmem, v češtině můžeme využít (*ztratit se, zmizet*), *jako by kámen do vody hodil*, jeho ruský ekvivalent *как в воду кануть* a ukrajinský ekvivalent *як у воду впасти (канути)* jsou částečnými ekvivalenty. Čeština ještě může využít i jiné podoby tohoto frazeologizmu, např. *jako by se do vody propadl*, který je ruskému a ukrajinskému ekvivalentu obrazností blíže, ale přesto se stále jedná o částečný frazeologismus. Tyto frazeologizmy se liší hned několika komponenty. Např. v české podobě nacházíme komponent *kámen*, v ostatních jazycích se tento komponent nevyskytuje, nebo také odlišnost ve slovese *ztratit se, zmizet* v češtině a *upadnout* v ukrajinštině. Pro lepší pochopení uvádím větu, ve které využívám druhou podobu obratu v českém jazyce, se stejným významem jako v ostatních jazycích. Např. „*Ještě před chvílí stál Pavel za mnou a najednou zmizel, jako by se do vody propadl.*“

Ruský frazeologický obrat *ловить рыбку в мутной воде* má v mnoha jazycích úplný ekvivalent, např. i v ukrajinštině *ловити рибу в каламутній воді*. V českém jazyce má ekvivalent částečný, jelikož se zde nevyskytuje komponent *ryba*, má tedy podobu *lovit v kalných vodách*. Vyjadřuje se tak nacházení výhod v cizích nezdarech, neshodách. V ukrajinském jazyce se jedná o ironický výraz. Jako příklad tentokrát uvádím ruský úryvek. „*Он, дядька-воспитатель, не сомневался, что при тогдашних обстоятельствах будет при мне первым человеком и потому иметь иногда случай ловить рыбу в мутной воде.*“ (А.Т. Болотов: „Жизнь и приключения Андрея

Болотова“). V ruském jazyce se tento obrat často využívá, což je spojeno s oblibou rybaření a jeho ekvivalenty nacházíme díky zvykům rybolovu u mnoha národů. Uvedený výraz je znám z latinské věty, kterou pronesl Ovidius: „*Turbato melius capiuntur flumine pisces*,” která se překládá jako „V kalných vodách se lépe loví.“ Dokonce i v jedné z Ezopových bajek se mluví o rybáři, který kalil vodu kolem sítě, aby do ní zahnal oslepenou rybu. Z čehož tedy vyplývá, že v kalných vodách se ryby lépe loví, jelikož nevidí síť (polyidioms.narod.ru).

Nyní se opět dostáváme ke komponentu *ohněň*. Jak jsem už výše zmiňovala, občas se setkáváme s případy, kdy se jindy protikladné živly mohou střetnout v jednom frazeologismu zároveň. Jde o frazeologismus rus. *идти / пойти в огонь (и в воду) за кого, за что, за кем* / ukr. *йти в вогонь і (в) воду*. V těchto dvou jazycích jde o úplné ekvivalenty. V českém jazyce se ale komponent *voda* nevyskytuje, jedná se tedy o částečný frazeologismus: *šel by do ohně pro koho, co*. Např. úryvek z I. Kotlarevského: „*Від тебе не одстану зроду, З тобою рад в огонь і в воду, На сто смертей піду з тобою (тобою)*.”

Ruský frazeologismus *днём с огнём искать (разыскивать)*, který vyjadřuje hledání někoho (nebo něčeho) s velkým úsilím, ale bez výsledku, můžeme považovat za úplný frazeologismus s jeho ukrajinským ekvivalentem *пошукати такого вдень в вогнем*. Tato úvaha je však mylná, jelikož *пошукати такого вдень в вогнем* označuje neobyčejného člověka, který není nikomu podobný. Stejný význam jako ruský frazeologismus má český ekvivalent *hledat koho, co s lucernou; hledat za bílého dne se svíčkou v ruce*, opět se ale jedná o částečný ekvivalent kvůli jednotlivým komponentům, které se liší. Např. česká věta: „*Svůj diář jsem jako vždy hledala za bílého dne se svíčkou v ruce*.” U uvedeného příkladu si však nemůžeme představit slečnu, která drží svíčku v ruce a hledá diář, ale naopak se jedná o příklad, kdy slečna nemůže najít zmíněný diář.

Posledním uvedeným příkladem v tabulce je frazeologismus *tahat za koho kaštany z ohně* / rus. *таскать (доставать) каштаны из огня для кого, кому* / ukr. *діставати каштани з вогню для кого, кому*. Označuje se tak vyplnění těžké práce, která je spojena s riskem, výsledky této práce ale využijí jiné osoby. Např. ruská věta „*Есть и люди, которые любят таскать каштаны из огня*.” Do částečných

ekvivalentů jsem je zařadila na základě rozdílů vazby, kdy v českém jazyce je vazba *tahat za koho*, naopak v ruském a ukrajinském jazyce je vazba *tahat pro koho*. *Tahat kaštiny z ohně* se do všech uvedených jazyků přeneslo z francouzštiny, jelikož ani pro Čechy, Rusy a ani Ukrajince nejsou jedlé kaštiny běžné a v těchto zemích nerostou. Uvedený idiom je přesným překladem francouzského „*Tirer les marrons du feu*“ s významem těžké práce kvůli druhé osobě, přičemž výsledkem tohoto úsilí jsou pouze nepříjemnosti. Zdrojem francouzského idiomu je bajka „*Opice a kocour*“ od Jeana de La Fontaina. Vypráví o opici, která uviděla kaštiny, které se pekly na uhlících, poprosila svého přítele kocoura, aby jí několik kaštanů vytáhl. Kocour kaštiny tahal z pece, dokud si nepopálil packy. Opice pak všechny kaštiny sama snědla, a kocour, který nesnědl ani jeden kaštan byl navíc obviněn z krádeže (www.otrezal.ru).

2.2.2 Částečné frazeologizmy v ruském a ukrajinském jazyce

Příklady částečných frazeologizmů v ruském a ukrajinském jazyce se v mnou excerpovaném materiálu nevyskytly. Částečné frazeologizmy se nejčastěji vyskytovaly mezi ruským a českým jazykem nebo mezi ukrajinským a českým jazykem.

2.2.3 Částečné frazeologizmy v ruském a českém jazyce

<i>Ruský frazeologismus</i>	<i>Český frazeologismus</i>
(Суп) как вода	Je to (jako) voda (z fuseklí)
Вместе с водой выплёскивать / выплеснуть (из ванны) и ребёнка	Vylévat / vylít s vanou (s vaničkou, s vodou) i dítě (děcko)

Několik případů částečných ekvivalentů lze najít i mezi českým a ruským jazykem.

Frazeologismus *(cyn) как вода* / čes. *je to (jako) voda (z fuseklí)* označuje jídlo (nejčastěji polévku, jak uvádí samotný ruský frazeologismus), nebo nápoj, který je chuťově odporný, vzhledově nechutný, je vyroben z nekvalitních surovin. U jídla může jít o slabou, nebo řídkou polévku. Např. „*Ve školní jídelně jsem si dala kuřecí vývar,*

ale chutnal jako voda z fuseklí.“ Ve Frazeologickém slovníku ukrajinského jazyka jsem frazeologismus stejného významu, který by obsahoval komponent *voda*, bohužel nenašla. V částečných ekvivalentech uvádím výše uvedené dva frazeologizmy na základě různých možností počtu komponentů, v některých podobách ale může jít i o úplné ekvivalenty.

Ruský obrat *вместе с водой выплёскивать / выплеснуть (из ванны) и ребёнка* má v českém jazyce částečný ekvivalent *vylévat / vylít s vanou (s vaničkou, s vodou) i dítě (děcko)*. Jde o zavrhování nepodstatných detailů, přičemž ztrácíme něco podstatné, důležité. Podle F. Čermáka jde o zmaření dobré podstaty kvůli podružnému projevu. Například ve větě: „*Вот и пришёл начальник цеха спросить, посоветоваться: не получится ли так, что вместе с водой вдруг выплеснем и ребёнка? Не лучше ли сначала взвесить все «за» и «против»?*“ (А. Золин. Не взял под козырёк). V ruském jazyce jde především o knižní výraz. V obou jazycích jde o kalky z německého *das Kind mit dem Bade ausschütten*, které se ustálilo ve spisovném jazyce díky výroku Martina Luthera, který pronesl, že se nepřísluší vylévat s vaničkou i dítě (www. gramota.ru). Zařazení do částečných ekvivalentů je opět očividné z počtu komponentů.

2.2.4 Částečné frazeologizmy v ukrajinském a českém jazyce

<i>Ukrajinský frazeologismus</i>	<i>Český frazeologismus</i>
Іти в вогонь і (в) воду	Šel by do ohně pro <i>koho, co</i>

Komentář uvedeného frazeologizmu naleznete v podkapitolách výše, kde je uveden jeho význam a etymologie.

2.3 Relativní ekvivalenty

Jde o takové frazeologizmy, u kterých dochází ke změně obraznosti, přičemž sémantika zůstává stejná.

2.3.1 Relativní ekvivalenty v ruském, ukrajinském a českém jazyce

Ve většině níže uvedených příkladech se jedná o relativní ekvivalenty pouze v českém jazyce a mezi ruštinou a ukrajinštinou jde především o úplné ekvivalenty.

<i>Ruský frazeologismus</i>	<i>Ukrajinský frazeologismus</i>	<i>Český frazeologismus</i>
Выходить / выйти сухим из воды	Виходити / вийти сухим з води	Dostávat se / dostat se z čeho se zdravou kůží
(Как (будто, словно, точно)) воды в рот набрал кто	Як (мов, ніби) води в рот набрати	Je (je tichý, sedí, mlčí, je zticha) jako pěna; mlčí jako ryba
(Походить, быть похожим на кого, что) как две капли воды	Як (мов, ніби) дві (три) краплі (каплі, краплини) води	Podobat se (být podobný) komu, čemu jako vejce vejci
Вилами на (по) воде писано	Вилами по воді писано	To je ve hvězdách
Хоть в воду	Хоч у воду	Může se jít utopit (oběsit)
Попадать / попасть из огня (да) в полымя	З вогню (та) в полум'я	Přijít (dostat se) z bláta do louže
Вызывать / вызвать (принимать / принять) огонь на себя	Викликати вогонь на себе	Brát co na sebe

U frazeologizmů *dostat se z čeho se zdravou kůží* / rus. *выйти сухим из воды* / ukr. *вийти сухим з води* se obraznost liší u komponentů *se zdravou kůží* / *suchý z vody*. Proto se jedná o relativní ekvivalenty. S jejich pomocí vyjadřujeme útek od zaslouženého trestu. Např. „Дело расследуется успешно, и выйти сухим из воды никому не удастся. Он [Алексей] не устоял, не удержался — и с размаху рухнул в воду. Вынырнул...—А вода тёплая,— невозмутимо сообщил он... Однако нужен был ещё какой-то отыгрыш, чтобы выйти из этого конфуза, как выходят сухим из воды“ (А. Рекемчук). V ukrajinském jazyce nalezneme mimo to také význam druhý: nalezení cesty ven z nesnáží.

S pomocí frazeologizmu *mlčí jako ryba* označujeme osobu, která je mlčenlivá, nic neříká, nemluví. Do relativních ekvivalentů jej řadím na základě změny obraznosti u ruské podoby (*как*) *воды в рот набрал кто* a ukrajinského *як води в рот набрати*. V ukrajinštině dochází také ke změně u slovesa. V ruštině vidíme sloveso v minulém

čase, v ukrajinském jazyce je sloveso v infinitivu. V ruské literatuře můžeme najít využití výše uvedeného frazeologizmu v díle I. Turgeněva: „*Никто ничего не промолвил, точно все воды в рот набрали.*“ O původu obratu se můžeme pouze domnívat, pokud si ale představíme člověka, který má ústa plné vody, můžeme dojít k významu mlčenlivosti. Český frazeologismus můžeme vysvětlit tak, že *mlčenlivost ryby* je zde logické, jelikož tento živočich žádný zvuk nevydává.

V českém jazyce je v dnešní době hojně využívaný frazeologismus *být podobný komu, čemu jako vejce vejci*. Např. „*Ten tvůj bratr je ti podobný jako vejce vejci, a to nejste vůbec dvojčata a navíc ty jsi o čtyři roky mladší než on!*“ V ruské a ukrajinské podobě se objevuje komponent *voda*: rus. *быть похожим на кого, что как две капли воды* / ukr. *як дві краплі води*. V ukrajinštině se můžeme také setkat s obměnou číslovky (*tři kapky vody*) a také se obměňuje slovo *капля – краплина – краплиця*.

Při užití frazeologizmu *to je ve hvězdách* mluvíme o něčem, co ještě nevíme, jestli se stane; o nejisté budoucnosti; pokud ještě nevíme, jestli to tak bude nebo ne. V češtině máme komponent *hvězdy*, avšak v ruštině a ukrajinštině jsou tímto hlavním komponentem *víly* a *voda*. Např. „*Какой повелительный тон! Сейчас видно, что говорит будущая знаменитость! — подиучивал Антонин. — Это ещё на воде вилами писано, буду ли я знаменитостью*“ (П. Невежин. Тихий приют). Ruský frazeologismus *вилами на (по) воде писано* (ironicky) má svůj původ ve slovanské mytologii. Lidé, kteří chtěli znát svou budoucnost, chodili za vílami, které žily v jezerech. Museli hodit kámen do vody a poté jim víly napsaly budoucnost na povrch vody. Ještě dodnes se považují kruhy na vodě za určitou podobu předpovědi budoucnosti (iknowit.ru). Stejný původ má i ukrajinské znění *вилами по воді писано*. Opět mezi češtinou a ruštinou (ukrajinštinou) můžeme sledovat změnu obraznosti na základě hlavních komponentů.

Může se jít utopit (oběsit), ruské *хоть в воду* a ukrajinské *хоч у воду* jsou frazeologizmy, které se používají pro podkreslení bezvýchodné situace. V ukrajinském jazyce příklad uvádím od ukrajinského velikána Tarase Ševčenka: „*Отак тепер Не знає, де дітись, Тутарівна... Хоч у воду, Аби до Микити...*“ V češtině např. věta „*Už nikdy nechci mít dluhy. Kdybych musel ještě jednou splácet tolik peněz, musel bych se jít oběsit.*“ Všechny uvedené obraty jsou spojeny s vodou, ale pouze v češtině se

vyskytuje přímo obraznost topení se (tedy poukázání na východisko z bezvýchodné situace za pomoci utopením se ve vodě).

Pro vyjádření situace, kdy se člověk dostane z jedné nepříjemnosti do druhé (zpravidla ještě horší) nám slouží frazeologismus *přijít z bláta do louže*. Jelikož hovoříme o relativních ekvivalentech, v ruském jazyce se stejný význam vyjadřuje frazeologismem *попадать / попать из огня (да) в полымя*. Např. „*И рано так будить их стали всякий раз, Как рано петухи и сроду не певали. Тут поздно девушки узнали, Что из огня да в полымя попали*“ (Крылов. Госпожа и две Служанки). Rozdíl je však i mezi ruštinou a ukrajinštinou. Protože v ukrajinské podobě *з вогню (та) в полум'я* můžeme vidět menší počet komponentů, jde tedy zároveň o částečný ekvivalent. V ukrajinštině se však některé komponenty mohou měnit. Např. v textu ukrajinského spisovatele I. Kotlarevského: „*Недавно на другій женився, Та, бач, в рахунку помилився. Из жару в полум'я попав.*“ V českém jazyce však také můžeme nalézt pro stejný význam i frazeologismus *dostat se z deště pod okap*. Jejich význam se dá opět odvodit od obraznosti, kdy druhá část frazeologismu ukazuje na horší podmínky, než jsou v části první.

S komponentem oheň se můžeme setkat u frazeologizmů: rus. *вызывать / вызвать (принимать / принять) огонь на себя* a ukr. *викликати вогонь на себе*. Označují přitahování pozornosti, abychom ji odvěkli od druhé osoby, a také člověka, který bere na sebe vinu kvůli ochraně někoho jiného. V českém jazyce stejný význam vyjadřujeme frazeologismem *brát co na sebe* (např. *brát na sebe vinu*). Např. „*I když malý Péťa dobře věděl, že sklenici rozbil Pavel, přesto na sebe vzal vinu a šel se mamince přiznat.*“

2.3.2 Relativní ekvivalenty v ruském a ukrajinském jazyce

<i>Ruský frazeologismus</i>	<i>Český frazeologismus</i>
Метать громы и молнии	Кидати вогнем-блискавицею

V excerpovaném materiálu jsem našla jen několik příkladů relativních ekvivalentů mezi ruštinou a ukrajinštinou. Zde uvádím jen jeden.

Ukrajinský frazeologický obrat *кидати вогнем-блискавицею* má v ruském jazyce ekvivalent, který komponent „*оheň*“ neobsahuje: *метать громы и молнии*. Příklad použití ukrajinského obratu uvádím z úryvku od Lesji Ukrajinky: „*Едварду глянув він в лице, Мов кинув блискавицю.*“ Označujeme tak rozzlobený, vražedný pohled na někoho. Původ mají v dobách pohanství. U většiny starých pohanských národů byl mimo jiné i bůh hromů a blesků (většinou byl nejmohutnější). U Řeků se tento bůh jmenoval Zeus, u Římanů to byl Jupiter a u našich předků, Slovanů, byl bohem hromů a blesků Perun. Tito bohové často bývají zobrazováni na oblacích, přičemž hněvem metají hromy a blesky (www.otrezal.ru). V českém jazyce se nejčastěji vyjadřuje uvedený význam použitím slovního spojení *vražedný pohled*.

2.3.3 Relativní ekvivalenty v ruském a českém jazyce

<i>Ruský frazeologismus</i>	<i>Český frazeologismus</i>
Носить воду решетом	Nabírat vodu sítem
Вода (тёплая) как парное молоко	Voda je jako louh
Быть (стоять) на линии огня	Riskovat krk, zahrávat si (hrát si) s ohněm
Выходить / выйти на линию огня	Riskovat krk, zahrávat si (hrát si) s ohněm

Mezi ruskými a českými frazeologickými obraty můžeme nalézt velké množství relativních ekvivalentů. Některé jsem zmínila výše, ale jednalo se i o srovnání s jazykem ukrajinským. V této podkapitole se však jedná pouze o srovnání zmíněných dvou jazyků.

Вода (тёплая) как парное молоко je ekvivalentem českého *voda je jako louh*. Jedná se o (příjemně) teplou vodu, např. v řece. Např. ruská věta „*Вода в морю стала сегодня сразу теплої как парное молоко.*“ nebo český příklad: „*Včera jsem dojela z lázní. Voda tam měla téměř třicet stupňů, jednoduše byla jako louh.*“ Obraznost se liší na základě komponentů *teplé mléko – louh*.

Pokud chceme označit velmi nebezpečné místo, nejhorší situaci, použijeme frazeologismus *riskovat krk* nebo také *zahrávat si s ohněm*. Např. „*Riskoval jsem krk, když jsem procházel tím parkem v noci sám.*“ V ruštině tomu odpovídá *быть на линии огня* nebo *выходить / выйти на линию огня*.

2.3.4 Relativní ekvivalenty v ukrajinském a českém jazyce

<i>Ukrajinský frazeologismus</i>	<i>Český frazeologismus</i>
Носити воду решетою	Nabírat vodu sítem
Викликати вогонь на себе	Brát co na sebe

Pro komentář k frazeologizmům uvedeným v tabulce viz podkapitoly výše.

2.4 Frazeologické analogy

Jde o ekvivalenty, které se liší obrazností, mají však blízkou nebo dostatečně rozdílnou strukturu, ale obecnější význam a stylistické zabarvení.

2.4.1 Frazeologické analogy v ruském, ukrajinském a českém jazyce

<i>Ruský frazeologismus</i>	<i>Ukrajinský frazeologismus</i>	<i>Český frazeologismus</i>
Седьмая (десятая) вода на киселе <i>кто кому</i>	Десята (сьома) вода на киселі	Příbuzný po Adamu; naše (vaše) kráva se napila z vaší (naší) louže
Не разлей вода (водой) <i>кто с кем</i>	Не розлий вода	Jeden bez druhého nedá ani ránu
Как (будто, словно, точно) в воду глядел (смотрел) <i>кто</i>	Як (мов, ніби) у воду дивитися (глянути)	Jako kdyby četl budoucnost z hvězd
Как с гуся вода <i>с кого, кому</i>	Як (мови, ніби) з гуски (гуся) вода з <i>кого</i>	Ani to s <i>kým</i> nehne; je to fuk <i>komu</i>
Воды не замутит <i>кто</i>	І води не замутить <i>хто</i>	Kuřeti neublíží; je to dobrák od kosti
(И) концы в воду	У і кінці в воду (v 1. výz.)	Nezbyla ani stopa <i>po čem</i>
Толоць воду в ступе	Товкти воду в ступі	Mlátit prázdnu slámu
Пройти (сквозь) огонь и воду (и медные трубы)	Пройти (крізь) вогонь і воду (і мідні труби)	Být světem protřelý; být všemi mastmi mazaný
Днём с огнём не найти <i>кого, что</i>	Вдень з вогнем не знайти	Není ke spatření <i>kdo</i>

Rus. *седьмая вода на киселе кто кому* / ukr. *сьома вода на киселі* jsou frazeologizmy, které označují člověka příbuzensky velmi vzdáleného. Např. v úryvku z Dostojevského: „*Ей-богу не знаю, как и чем я родня ему: кажется, седьмая вода, может быть, даже и не на киселе, а на чем-нибудь другом... Просто-запросто, я называю его дядюшкой: он откликается*“ (Достоевский. Дядюшкин сон. 3). V ruském a ukrajinském jazyce jde o ironické výrazy. Český jazyk má pro tento význam frazeologický obrat *příbuzný po Adamu* a nebo *naše kráva se napila s vaší louže*. Ruský a ukrajinský frazeologizmus má opět stejný původ, který je spojen s přípravou označeného nápoje. Jde o hustý nápoj, který když se nechá dlouho stát, ztrácí svou chuť a objevuje se na něm vrstva vody. Sedmá voda se tedy objevuje na nápoji, který stojí už velmi dlouho, což znamená, že nápoj už nemá téměř žádnou chuť. Číslo sedm je zde uvedeno čistě symbolicky (jako i v jiných ruských příslovích) a může se tudíž obměňovat (uveden je i příklad s číslem deset) (www.gramota.ru).

O nerozlučných přátelích, kteří jsou neustále spolu a vše spolu také dělají, nemohou být delší čas jeden bez druhého, se říká, že *jeden bez druhého nedá ani ránu*. Např. „*Pavel a Martin spolu chodí do školy, na obědy, domů, dokonce i k zubaři. Jeden bez druhého nedá zkrátka ani ránu.*“ V ruském jazyce se užívá frazeologizmu *не разлей вода кто с кем* a v ukrajinském jazyce *не розлиї вода*. Např. „– *Андрій з якимсь чорнявим парубчаком товаришує. Прямо не розлиї вода стали*“ (Стельмах). Ruský a ukrajinský obrat má svůj původ v dobách, kdy v ruských vesnicích polévaly zápasící býky vodou, kteří nereagovali na jiné způsoby odtržení jich od sebe (otvet@mail.ru). V ruštině se můžeme setkat také s variantou *водой не разольешь (не разлить)*, která je stejného původu.

Další frazeologizmus rus. *как в воду глядел кто* / ukr. *як у воду дивитися*, v českém jazyce se opět setkáváme s komponentem *hvězdy: jako kdyby četl budoucnost ve hvězdách*. Označuje se tak člověk, který něco znal předem, předpověděl to. Např. ruská věta „*Помнишь я говорил, что все их акции продал месяц назад? Я как в воду глядел - сегодня все их руководство повязали за махинации!*“ nebo česká věta „*Včera mi Pavel radil čísla, na které si mám vsadit a všechny uhádl, jako kdyby četl budoucnost ve hvězdách.*“ V ruštině a ukrajinštině jde o částečné ekvivalenty, které mají také stejnou minulost. Jde o frazeologické obraty, které mají svůj původ v mytologii. Předkové

východních národů se pohledem do vody, za pomoci rozmazaných obrazů na povrchu vody, snažili předpovědět budoucnost, potvrzovali si tak správnost svých rozhodnutí, a také se snažili dozvědět o všech zlých událostech, které se jim mohou přihodit (frazbook.ru). Původ české podoby se dá jen stěží nalézt, ale už dávno je známý fakt, že některé dávné civilizace předpovídali svou budoucnost z hvězd (např. Mayové nebo Aztékové).

V případě, kdy mluvíme o osobě, která na něco nereaguje a je jí vše jedno, v ruském jazyce se užívá frazeologizmu *как с гуся вода с кого, кому* a v ukrajinštině jde opět o úplný ekvivalent *як з гуски вода*. Např. „*Катя все чаще спотыкалась, сдержанно вздыхала. А Мишке хоть бы что, как с гуся вода, – шел бы и шел с винтовкой за плечами тысячу верст*“ (А. Н. Толстой). V ruštině se však u tohoto obratu vyskytuje i význam druhý. Označuje se tak i osoba, která na něco lehce zapomene, nebo něco, co zmizne beze stopy. Pro tento význam se v češtině používá obrat *jen se z toho otrěpe kdo*. Vraťme se ale zpět k obratu *как с гуся вода*. Jeho původ není jen tak prostý. Jedná se totiž o část dávného zaklínadla. Dříve bába kořenářka polévala nemocné děti „kouzelnou vodou“, a starostliví rodiče jejich koupel doprovázeli slovy: „*С гуся вода, а с нашего Коленьки (или Петеньки) худоба (то есть болезнь)*.“ Přičemž věřili, že všechno neštěstí z jejich dětí opadne tak rychle a beze stopy, podobně jako voda rychle mizí z husího peří (www.otrezal.ru).

Velmi skromného, tichého, klidného člověka můžeme označit frazeologizmem rus. *воды не замутит кто* / ukr. *і води не замутить хто*. Např. „*Вона [жінка] в нього така тиха, що і води не замутить*“ (Стельмах). V českém jazyce se vyskytuje více možností pro označení stejného významu, např. *kuřeti neublíží*, nebo *je to dobrák od kosti*. Např. „*Ten náš ředitel je dobrák od kosti, až je nám to někdy divné*.“ Ruská podoba frazeologizmu je podobná u mnoha národů. Je ale velmi složité říct, kdy a jak vznikl. S jistotou ale můžeme říci, že se zrodil na různých místech. V dávných dobách ženy praly prádlo na březích řek a snažili se nezašpinit vodu těm ženám, které praly níže po proudu řeky. Pouze sobec (egoista) (ať už lovec, nebo zemědělec), který se nezajímal o své sousedy, nabíral vodu dlaněmi a tím tak špinil vodu lidem v dolním toku (www.otrezal.ru). Český obrat je také lidového původu, jelikož zvířata nás provází už

odedávna. Místo *kuřeti neublíží*, se v dnešní době častěji využívá podoba *ani mouše neublíží*.

Ruský obrat (*и*) *концы в воду* a jeho ukrajinský úplný ekvivalent *у і кінці в воду* skrývají význam zločinu, který už byl spáchán, a nejsou po něm žádné stopy. Český frazeologismus *nezbyla ani stopa po čem* je stejného významu, jedná se však o frazeologický analog. Např. „*Po včerejší krádeži nezbyla ani stopa.*“ ve významu, kdy vše vypadá jako v předchozím stavu. Ukrajinština mimo to používá tento obrat i ve významu, kdy je vše vyřešeno. Opět mají ruský a ukrajinský frazeologismus stejný původ. Jsou svázány se jménem cara Ivana Hrozného. Represe proti obyvatelstvu za jeho vlády byly tak ohromné, že zmátly i samotného cara. Aby skryli skutečné množství poprav a počet lidí, kteří zemřeli mučením, tajně je házeli do řeky (svb.ucoz.ru).

Mlátit prázdnu slámu je frazeologismus, který označuje zbytečné ztrácení času, nebo zabývání se něčím zbytečným. Např. „*Včera jsem místo uklizení mlátila prázdnu slámu. Celý den jsem se dívala na televizi a polehávala na pohovce.*“ nebo úryvek z ukrajinského žurnálu: „*Але головне, щоб були хороші вчені, щоб не товкли воду в ступі...Працювати треба тяжко, каторжно, тоді, може, щось і вийде.*“ V ruském jazyce *толочь воду в ступе* a v ukrajinštině *товкти воду в ступі*, ve srovnání s českým jazykem se jedná o frazeologický analog. Jejich původ je svázán s antickou dobou a poté se s nimi setkáváme v době středověku, kdy v kláštrech měly doslovný význam. Mnich, který se nějakým způsobem provinil, musel tlouci vodu (stepandstep.ru). Český obrat vznikl na základě činnosti, která byla spjata s venkovským životem.

V úvodu praktické části jsem zmiňovala zajímavost, kdy se dva protikladné živly vyskytnou v jednom frazeologickém obratu. Takovým příkladem slouží ruský obrat *пройти (сквозь) огонь и воду (и медные трубы)*, v ukrajinském jazyce se opět setkáváme s úplným ekvivalentem *пройти (крізь) вогонь і воду (і мідні труби)*. Ukrajinština jej požívá ve významu, kdy se člověk hodně naučí a přenesení tyto zkušenosti do svého života; bývá v různých složitých situacích. Např. „*Навіть він, Пушкарьов, що пройшов, як говориться, крізь вогонь, воду і мідні труби, не зміг би заробити собі на прожиток*“ (Ф. Бурлака). Ruština má zároveň s tímto významem i druhý význam, kdy má člověk za sebou těžkou, ale bezchybnou minulost. Pro první význam

můžeme nalézt v češtině ekvivalent *poznat, zač je v Pardubicích perník*, a pro význam druhý např. ekvivalent *být světem protřelý*, nebo *být všemi mastmi mazaný*.

Frazeologický obrat *пройти (сквозь) огонь и воду (и медные трубы)*, který je internacionálního charakteru, může být spojen s výrazem „*божий суд*“ („*Boží soud*“) a se zobrazením vody a ohně jakožto očistných prostředků. Část „*и медные трубы*“ se nejspíše objevila v době Občanské války v roce 1812 ve vojenském prostředí. *Медные трубы (měděné roury)* jsou symbolem zkoušky slávy. Podle jiné verze je obrat spojen s procesem přípravy vodky, kdy vroucí směs vody a sladu protékala měděnou trubkou (*змеевик*) a chladila se vodou (www.gramota.ru). Český frazeologický obrat *poznat, zač je v Pardubicích perník* má původ v pověsti o muži-fořtovi. Tento muž v Pardubicích propil všechny peníze, které měl na nákup zboží pro domácnost a také na perník pro děti. Prof. Petr Vorel uvádí, že v polovině 40. let 16. století bylo v Pardubicích draho - ubytování, jídlo - dokonce si velmoži stěžovali, když museli ubytovávat svůj doprovod, že je tam všechno předražené. A právě v této době mohl vzniknout náš frazeologický obrat (www.rozhlas.cz).

Není ke spatření kdo je český frazeologismus, který vyjadřuje nalezení někoho (nebo něčeho), kterému předcházelo velmi složité, téměř nemožné hledání (viz frazeologismus *hledat koho, co s lucernou, hledat za bílého dne se svíčkou v ruce*). V ruštině pro tento význam máme frazeologismus *днём с огнём не найми кого, что* a v ukrajinštině *вдень з вогнем не знайти*. Např. „*Můj diář dlouhou dobu nebyl k nalezení a nakonec jsem ho objevila pod postelí.*“ V ruštině a ukrajinštině se opět jedná o úplné ekvivalenty, ve srovnání s češtinou jde pak o frazeologický analog. V ukrajinském jazyce má avšak tento frazeologismus ještě druhý význam, konkrétně se tak označuje někdo (nebo něco) velmi ojedinělý. Původ frazeologismu je svázán s legendou o Diogenu ze Sinópe (řecký filosof), který se ve dne procházel v davu lidí, přičemž v ruce držel ohnivou louč. Na otázku co hledá, odpověděl: „Hledám člověka.“ Hledal opravdového (čistého) člověka v prostředí zkažené společnosti. Právě odsud je znám výraz *такого человека днём с огнём (фонарем) не найми*. Ale podle jiné verze jde pouze o pořekadlo, které nijak není svázáno s legendou o Diogenu. Jeho originalnost se dokazuje na základě rytmického charakteru a také na množství variant, např. *искать днём со свечой* (www.gramota.ru).

2.4.2 *Frazeologické analogy v ruském a ukrajinském jazyce*

Frazeologické analogy mezi ruským a ukrajinským jazykem jsem v excerpovaném materiálu nenašla. Přisuzuji to opět blízké příbuznosti těchto dvou jazyků, většinou mezi nimi jde o úplné nebo částečné ekvivalenty.

2.4.3 *Frazeologické analogy v ruském a českém jazyce*

<i>Ruský frazeologizmus</i>	<i>Český frazeologizmus</i>
Воду возить на ком	Orat a vláčet s kým
Как водой сняло (взяло, унесло) что	Jako mávnutím kouzelného proutku (pominula bolest apod.)

Už v předchozí podkapitole jsem poukázala na fakt, že frazeologické analogy se nejčastěji vyskytují mezi ruským (ukrajinským) a českým jazykem. V případech, kdy mezi ruštinou a ukrajinštinou jde především o úplné ekvivalenty, v češtině sledujeme více odlišných znaků.

Např. u frazeologického obratu *воду возить на ком* a jeho analogem v češtině *orat a vláčet s kým*. Mění se obraznost, struktura je také výrazně odlišná (včetně vazby). Významově poukazují na obtěžování někoho těžkou prací, neustálými úkoly; využívat někoho díky jeho dobrotě, laskavosti. Např. „[Кукушкина:] Уступи им, так они готовы на нас хоть воду возить“ (А. Островский. Доходное место) nebo česká věta „Anna sebou nenechala vláčet za žádnou cenu. Vždy pomáhala jen nejbližším kamarádům.“ Ruský obrat *воду возить на ком* je považován za zkrácenou část přísloví „на сердитых воду возят“.

Как водой сняло что – jedná se o ruský frazeologizmus, který označuje utichání, zmizení bolesti, ospalosti atd. V českém jazyce tento význam můžeme vyjádřit pomocí obratu *jako mávnutím kouzelného proutku*. Např. „Bolest hlavy pominula jako mávnutím kouzelného proutku.“ V ruštině se však běžněji používá obrat *как водой смыло* se stejným významem. Např. „Вчера у меня болела голова, но вечером боль прошла как водой сняло.“ Je možné tak označit i člověka, který zmizel, nebo se odněkud rychle vzdálil. V ukrajinském jazyce ve srovnání s ruštinou můžeme nalézt úplný ekvivalent *як*

(мов, немов, наче, неначе) вода змила, nebo také relativní ekvivalenty як корова язиком зликала; як вол злізав а язиком злизло.

2.4.4 Frazeologické analogy v ukrajinském a českém jazyce

<i>Ukrajinský frazeologismus</i>	<i>Český frazeologismus</i>
Як у воду дивитися	Jako kdyby četl budoucnost ve hvězdách

Význam a etymologii uvedeného příkladu naleznete v podkapitolách výše.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce byla srovnávací analýza ruských, ukrajinských a českých frazeologizmů s komponentem „voda“ a „oheň“. Celkem se mi podařila nashromáždit 307 frazeologizmů, z toho je 79 ruských, 138 ukrajinských a 90 českých. Seznam všech 307 frazeologizmů uvádím v příloze. Tyto frazeologizmy jsem roztřídila na základě funkční úrovně a sémanticko-stylistické klasifikace autorů V. Mokeinka a L. Stěpanové.

Porovnáním frazeologizmů v uvedených jazycích jsem došla k závěru, že v ruském a ukrajinském jazyce se velmi často setkáváme s úplnými ekvivalenty, což přisuzuji blízké příbuznosti těchto jazyků. V českém jazyce ve srovnání s ukrajinštinou a ruštinou jde především o relativní ekvivalenty a frazeologické analogy.

Ruské a ukrajinské frazeologizmy mají také ve většině i stejný původ, což je dané společnou historií daných jazyků. Většina těchto frazeologizmů má svůj původ ve folkloru, venkovském životě a lidových tradicích. Objevují se často i příklady frazeologizmů, jejichž původ je spjat s antickou dobou i mytologií. Původ ruských frazeologizmů jsem hledala v knize A. K. Briecha, V. Mokienka a L. Stěpanové: *Русская фразеология: Историко-этимологический словарь*. Ukrajinský frazeologismus měl téměř ve všech případech stejný původ, jelikož jde většinou o úplné ekvivalenty, což je dané společnou historií jazyků. Avšak původ českých frazeologických obrátů byl ve většině případů odlišný, proto jsem jej hledala v různých internetových zdrojích.

Jak už jsem zmiňovala v praktické části, v mnou excerpovaném materiálu se nejčastěji vyskytovaly úplné ekvivalenty v ruském a ukrajinském jazyce. Tyto ekvivalenty se vyskytují více než v 50 % příkladů. Naopak nejméně zastoupeny jsou frazeologické analogy v ukrajinském a českém jazyce a příklady frazeologických analogů v ruském a ukrajinském jazyce jsem nenašla žádné.

Myslím si, že má práce by mohla pomoci všem, kteří hledají frazeologizmy s komponentem „voda“ a „oheň“ a to jak v ruském, ukrajinském nebo i českém jazyce a chtějí se o nich něco dozvědět.

РЕЗЮМЕ

Темой моей бакалаврской работы является «*Вода*» и «*огонь*» в русской, украинской и чешской фразеологии. В рамках моей работы я должна была выписать все фразеологические единицы, в которые входят эти два компонента. Примеры фразеологизмов, которые я собрала, я разделила затем в соответствии с семантико-стилистической классификацией. Все приведённые примеры я описываю и привожу их происхождение (этимологию).

Моя бакалаврская работа состоит из двух глав. Первая глава является теоретической, где я описываю основные понятия фразеологии как самостоятельной научной дисциплины и категориальные признаки основной фразеологической единицы (фразеологического оборота), его характеристику, классификацию и т. д. Вторая глава является практической.

Первая глава содержит два раздела. В первом разделе дается информация о фразеологии. Фразеология как самостоятельная научная дисциплина возникает в 40-ые годы XX века. К русской фразеологии неотъемлемо принадлежат В. В. Виноградов, А. А. Потебня, А. А. Шахматов, Ф. Ф. Фортунатов и другие. Украинская фразеология начала развиваться тоже в 40-ые годы XX века на основе трудов русских лингвистов. В число украинских лингвистов, занимающихся фразеологией, входят, например, Л. А. Булаховский, М. Мироненко, И. К. Билодидов. Следующая часть этого раздела содержит несколько дефиниций фразеологии русских, чешских и украинских ученых.

Второй раздел называется «Фразеологизм». Сначала я привела в этом разделе дефиницию фразеологизма на русском, чешском и украинском языках, а также характеристику фразеологического оборота. Важными являются характерные признаки фразеологизмов, т. е. устойчивость, производимость, непроницаемость в структуру оборота, семантическая целостность, синонимичность и экспрессивность

В следующей части этого раздела я говорю о структуре и составе фразеологизмов. Речь идет о «морфемном» характере слов в фразеологизме, как

мы разделяем фразеологизмы по структуре и как отличаем фразеологизм от слов и словосочетаний.

Следующая часть посвящена теме «Фразеологизм и его отношение к части речи», где я говорю о том, какую функцию может выполнять фразеологизм в предложении и разделяю фразеологизмы по их эквивалентности данной части речи (напр., глагольные, субстантивные, адъективные и т. п.).

В части «Классификация фразеологизмов по степени их семантической целостности» я привожу классификацию В. В. Виноградова и Н. М. Шанского и описываю отдельные группы фразеологизмов.

Последней частью первого раздела является проблематика перевода фразеологизмов. Там говорится о проблематике различения фразеологизма и словосочетания и их перевода на другие языки. Я привожу классификацию Ф. Ф. Федорова. Полезной для моей работы является классификация, которую разработали В. Мокиенко и Л. Степанова. Речь идет о семантико-стилистической классификации, приведенные эквиваленты я кратко описываю.

Вторая глава моей работы – практическая. В этой главе я сосредоточиваю свое внимание на русские, украинские и чешские фразеологизмы с компонентами «вода» и «огонь» и сравниваю их по эквивалентности в данных языках. Мне удалось собрать 53 русских, 83 украинских, 56 чешских фразеологизмов с компонентом «вода» и 26 русских, 55 украинских и 34 чешских фразеологизмов с компонентом «огонь».

Чешские фразеологизмы я собирала из первых трех томов словаря «Slovník české frazeologie a idiomatiky» Ф. Чермака и «Rusko-český frazeologický slovník» Л. Степановой. Украинские фразеологизмы я собирала из двухтомного словаря «Фразеологічний словник української мови» авторов В. М. Билоноженко, В. О. Винник, И. С. Гнатюк, В. Й. Горобець и других. Русские фразеологизмы я собирала из словаря «Rusko-český frazeologický slovník» Л. Степановой.

Собранные фразеологизмы я разделила на группы на основе семантико-стилистической классификации В. Мокиенко и Л. Степановой. Я их разделила только на четыре части – полные эквиваленты, частичные эквиваленты,

релятивные эквиваленты и фразеологические аналоги. О безэквивалентных фразеологизмах я в практической главе не говорю, так как, по моему мнению, в каждом языке есть эквивалент для данного фразеологизма.

В каждой части я привела примеры с начала в таблицах а потом все приведенные примеры я описываю. Там, где это было возможно, я привожу и их этимологию или привожу свое мнение об их происхождении. Чтобы понять данные фразеологизмы, я всегда привожу предложения минимально в одном из языков, которые я сравниваю.

В первой части практической главы я говорю о полных эквивалентах. Полные эквиваленты мы находим чаще всего между русским и украинским языками. Я это приписываю сходству языков, так как русский и украинский языки относятся к восточной группе славянских языков и, наоборот, чешский язык относится к западной группе славянских языков. Но, конечно, я приводила и примеры между русским и чешским языками, украинским и чешским языками. В части полных эквивалентом я среди собранных фразеологизмов нашла больше всего примеров. Полные эквиваленты существуют и во всех трех языках, напр., русский фразеологизм *мутить воду*, украинский фразеологический оборот *каламутити воду* и чешский эквивалент *kalit vodu* и множество других.

Второй частью этой главы являются частичные эквиваленты. Частичных эквивалентов я тоже нашла среди собранного материала большое количество. Эти эквиваленты мы видим больше всего между русским (или украинским) и чешским языками, по-видимому, из-за принадлежности языков к ранним группам славянских языков. Частичные фразеологизмы сходны по семантике и структуре, но отличаются несколькими показателями. Например, различное количество компонентов в русском фразеологизме *быть как рыба в воде* и украинском фразеологизме *як риба у воді*.

Следующая часть второй главы называется «Релятивные эквиваленты», в которой я говорю о фразеологизмах, у которых изменяется образность, но семантика остается одинаковой. Релятивным эквивалентом является,

например, украинский фразеологизм *носити воду решетом* и чешский фразеологический оборот *nabírat vodu sítem*.

Последней частью этой главы являются фразеологические аналоги. Это такие фразеологизмы, которые отличаются образностью и у которых сходная или достаточно отличная структура, но одинаковое значение и стилистическая окраска. Таких фразеологизмов среди тех, которые я собрала, находится очень малое количество и, например, фразеологических аналогов с компонентом «вода» и «огонь» между русским и украинским языками я никаких не нашла.

Что касается этимологии фразеологизмов, в общем можно сказать, что русские и украинские фразеологизмы имеют одинаковое происхождение, так как это языки, у которых одна история. Множество фразеологизмов, которые я анализировала, происходит из греческой мифологии, но большинство фразеологизмов восходит к нашим традициям, славянской истории и мифологии и связаны с повседневную жизнью. Несколько фразеологизмов мы можем найти и в литературном творчестве русских, украинских и иностранных авторов.

Очень сложной задачей было выделить фразеологизмы, так как, например, Ф. Чермак в своем словаре приводит и лексемы. Например, *олимпийский огонь* я не считаю фразеологизмом, с другой стороны, *Прометеев огонь* фразеологизмом уже считать можно.

Основной целью моей бакалаврской дипломной работы было исследовать данные фразеологизмы в рамках семантико-стилистической классификации. Я показала и тот факт, что в данных фразеологизмах не было безэквивалентных фразеологизмов и фразеологических аналогов тоже было очень малое количество.

Следующей задачей моей работы было также и показать сходство двух восточнославянских и одного западнославянского языков. Я доказала, что между русским (украинским) и чешским языками существует небольшая разница, что проявляется особенно в фразеологизмах, которые связаны с традициями и фольклором данной страны.

Я надеюсь, что моя работа будет полезной для всех, которые интересуются русской, украинской или чешской фразеологией, для студентов русского или

украинского языков и для всех руссистов и украинистов. Вы можете узнать не только о фразеологизмах данных языков, но и о традициях, обычаях и истории данных стран.

SEZNAM POUŽITÉ ODBORNÉ LITERATURY

1. FILIPEC, J., ČERMÁK F. *Česká lexikologie*, Praha 1985
2. МОКИЕНКО, V., STĚPANOVA L. *Ruská frazeologie pro Čechy*, Olomouc 2008. ISBN 978-80-244-1916-9
3. БІЛОДІД, І. К. *Словник української мови в 11 томах – Том 10*, Київ 1979
4. БИРИХ, А. К., МОКИЕНКО, В. М., СТЕПАНОВА, Л. И. *Словарь русской фразеологии: Историко-этимологический справочник*, Санкт-Петербург 1998
5. ШАНСКИЙ, Н. М. *Фразеология современного русского языка*, Москва 1985

SEZNAM EXCERPOVANÉ LITERATURY

1. ČERMÁK, F., kolektiv autorů *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. Přírovnání*, Praha 2009. ISBN 978-80-7335-216-5
2. ČERMÁK, F., kolektiv autorů *Slovník české frazeologie a idiomatiky 2. Výrazy neslovesné*, Praha 2009. ISBN 978-80-7335-217-2
3. ČERMÁK, F., kolektiv autorů *Slovník české frazeologie a idiomatiky 3. Výrazy slovesné*, Praha 2009. ISBN 978-80-7335-218-9
4. БІЛОНОЖЕНКО, В. М., ВИННИК, В. О., ГНАТЮК, І. С. та ін. *Фразеологічний української мови 1*, Київ 1993
5. БІЛОНОЖЕНКО, В. М., ВИННИК, В. О., ГНАТЮК, І. С. та ін. *Фразеологічний української мови 2*, Київ 1993
6. ОЛЕЙНИК, И. С., СИДОРЕНКО, М. М. *Украинско-русский и русско-украинский фразеологический словарь*, Киев 1978
7. STĚPANOVA, L. *Rusko-český frazeologický slovník*, Olomouc 2007. ISBN 978-80-244-1750-9

INTERNETOVÉ ZDROJE

DAVIDOVÁ-KRACÍKOVÁ, J.: *Zač je v Pardubicích perník*. Dostupné z:

<http://www.rozhlas.cz/pardubice/povesti/zprava/479742>

Ru.wikipedia.org. Огнём и мечом. Dostupné z:

[http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B3%D0%BD%D1%91%D0%BC_%D0%B8_%D0%BC%D0%B5%D1%87%D0%BE%D0%BC_\(%D0%B2%D1%8B%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B3%D0%BD%D1%91%D0%BC_%D0%B8_%D0%BC%D0%B5%D1%87%D0%BE%D0%BC_(%D0%B2%D1%8B%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5))

Stepandstep. Как появилось выражение «толочь воду в ступе». Dostupné z:

<http://www.stepandstep.ru/catalog/know/111753/kak-poyavilos-vyrazhenie-toloch-vodu-v-stupe.html>

Академик. Прометеев огонь. Dostupné z:

http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_wingwords/3586/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%B9

Грамота.ру. Буря в стакане воды. Dostupné z:

<http://www.gramota.ru/spravka/phrases/?page=2&alpha=%C1>

Грамота.ру. Вместе с водой выплеснуть и ребенка. Dostupné z:

<http://www.gramota.ru/spravka/phrases/?page=2&alpha=%C2>

Грамота.ру. Днём с огнём не найти (не сыскать). Dostupné z:

<http://www.gramota.ru/spravka/phrases/?page=2&alpha=%C4>

Грамота.ру. Пропити сквозь огонь и воду (и медные трубы). Dostupné z:

<http://www.gramota.ru/spravka/phrases/?page=5&alpha=%CF>

Грамота.ру. Седьмая вода на киселе. Dostupné z:

<http://www.gramota.ru/spravka/phrases/?alpha=%D1>

Идиомы на пяти языках с переводом и толкованием. Ловить рыбу в мутной воде (значение и происхождение фразеологизма). Dostupné z:

<http://polyidioms.narod.ru/index/0-174>

Интернет журнал "как работают вещи" - для любознательных и любопытных.

Вилами по воде писано. Dostupné z: <http://iknowit.ru/words/word120691.html>

Ответы@mail.ru. Почему говорят "не разлей вода?". Откуда это пошло?

Dostupné z: <http://otvet.mail.ru/question/31366247>

Происхождение крылатых фраз. Воды не замутит. Dostupné z:

<http://www.otrezal.ru/catch-words/58.html>

Происхождение крылатых фраз. Как с гуся вода. Dostupné z:

<http://www.otrezal.ru/catch-words/179.html>

Происхождение крылатых фраз. Капитаны из огня таскать. Dostupné z:

<http://www.otrezal.ru/catch-words/187.html>

Происхождение крылатых фраз. Метать громы и молнии. Dostupné z:

<http://www.otrezal.ru/catch-words/238.html>

Происхождение крылатых фраз. Красного петуха пустить. Dostupné z:

<http://www.otrezal.ru/catch-words/204.html>

Фразеологизм «Как в воду глядел» значение. Dostupné z:

<http://frazbook.ru/2008/10/22/kak-v-vodu-glyadel/>

Фразеологический калейдоскоп. Фразеологическая мозаика. Концы в воду. Dostupné

z: http://svb.ucoz.ru/load/istoricheskie_frazeologizmy/koncy_v_vodu/9-1-0-48

PŘÍLOHA

RUSKÉ FRAZEOLOGIZMY

VODA

(походить, быть похожим *на кого, что*) как две капли воды

(суп) как вода. *Неодобр.*

[и] концы в воду. *Нов. прост.*

[как (будто, словно, точно)] воды в рот набрал *кто*

[как] будто воду возили *на ком*

[это ещё] вилами на (по) воде писано. *Ирон.*

будто (словно) ушат холодной воды вылили *на кого*

буря в стакане воды. *Ирон.*

быть (чувствовать себя) [где] как рыба в воде

в ложке воды (в мелкой луже) утопил бы *кто кого*; готов в ложке воды (в мелкой луже) утопить *кто кого*

вместе с водой выплёскивать / выплеснуть [из ванны] и ребёнка. *Книжн. или публ. неодобр.*

вода [тёплая] как парное молоко

водой не разольёшь (не разлить) *кого с кем*; не разлей вода (водой) *кто с кем*

воду возить *на ком*

воды не замутит *кто*

выводить / вывести на чистую воду *кого, что*

выходить / выйти сухим из воды

глядеть (смотреть, установиться) [*на кого, что*] как (будто, словно, точно) баран на новые ворота (на гумно, на воду)

живая вода. *Фольк или книжн.*

идти / пойти (кидаться / кинуться) в огонь [и в воду] *за кого, за что, за кем; кто*

готов [идти / пойти] в огонь и [в] воду *за кого, за что, за кем*

как (будто, словно, точно) в воду глядел (смотрел) *кто*

как (будто, словно, точно) в воду кануть

как (будто, словно, точно) в воду опущенный *кто*

как водой смылю [*кого, что*]

как водой сняло (взяло, унесло) *что*

как камень в воду (упасть, свалиться, провалиться)

как с гуся вода [*с кого, кому*]

лить воду на мельницу *кого, чью*
лить воду. *Пренебр.*
ловить ры́бку (рыбу) в мутной воде. *Прост. неодобр.*
мёртвая вода. *Фолкк. или кижн.*
много (немало) воды утечѐт [до тех пор]; сколько (столько) воды утечѐт [до тех пор]
много (немало, сколько, столько) воды утекло [с тех пор]
мутить / замути́ть воду. *Неодобр.*
носить воду решето́м (в решете́); черпать воду решето́м. *Ирон.*
облить ушатом холодной воды *кого*
ока́тывать / ока́тить (облива́ть / обли́ть) холодной водой *кого*; как (будто, словно, точно) холодной водой ока́тили (обли́ли) *кого*
перебива́ться с хлеба на воду (на квас). *Прост.*
пить (хлеста́ть. *Прост.*) *что* как воду. *Неодобр.*
позволя́ть / позво́лить на себе воду *вози́ть*. *Неодобр.*
пройти́ [сквозь] о́гонь и воду [и медные трубы́]
пря́тать / спря́тать (хорони́ть / схорони́ть) концы́ [в воду]
сади́ться / сесть на хлеб и [на] воду
сажа́ть / посади́ть на хлеб и [на] воду *кого*
седьмая (десятая) вода на киселе́ *кто кому*. *Ирон.*
сиде́ть на хле́бе и [на] воде
темна́ вода во облаце́х. *Книжн. ирон. или шутл.*
ти́ше воды, ниже травы́ (быть)
толочь́ воду в ступе. *Неодобр.*
уходи́ть / уйди́ камнем в воду
хоть в воду
чисте́йшей (чистой) воды́ *кто, что*. *Книжн.*
что (это) вода на *чью* мельницу

ОНЕ́Й

бежа́ть / убежа́ть как от огня́
боя́ться *кого, чего* как (пуще) огня́
бы́ть (находи́ться, очути́ться, оказыва́ться / оказа́ться) между́ (меж) двух огне́й
бы́ть (стоя́ть) на линии огня́. *Нов. публ.*

быть как огонь. *Одобр.*
 вертеться как берёста на огне. *Прост. ирон.*
 восставать / восстать (возрождаться / возродиться) из пепла и гоня. *Книжн. высок.*
 вызывать / вызвать (принимать / принять) огонь на себя. *Нов. публ.*
 выходить / выйти на линию огня. *Нов. публ.*
 гореть [синим (ясным)] огнем; гори оно (кто, что) [синим (ясным)] огнем. *Нов.*
 днем с огнем (с фонарем) не найти (не сыскать, не отыскать) *кого, что*
 днем с огнем искать (разыскивать) *кого, что*
 жечь как огонь (огнем)
 игра с огнем. *Неодобр.*
 играть (шутить) с огнем
 идти / пойти (кидаться / кинуться) в огонь [и в воду] *за кого, за что, за кем; кто*
 готов [идти / пойти] в огонь и [в] воду *за кого, за что, за кем*
 как на огне горит *что* [на ком]
 крещение огнем. *Книжн.*
 линия огня. *Нов. публ.*
 огнем и мечом. *Книжн.*
 подливать / подлить масла (лить масло) в огонь
 попадать / попасть (угодить) из огня [да] в полымя. *Прост.*
 предавать / предать огню [и мечу] *что*. *Книжн.*
 пройди [сквозь] огонь и воду [и медные трубы]
 Прометеев огонь. *Книжн.*
 таскать (доставать) каштаны из огня для *кого, кому*

UKRAJINSKÉ FRAZEOLÓGIZMY

VODA

(і) в ложці води не спіймаєш (не піймаєш) *кого і без додатка*
 [і] водою не розлити (не розілляти) *кого*
 багато води сплило (спливло, упливло, утекло, вибігло)
 буря у склянці води

в вогонь і [в] воду, *перев. зі сл. іти, готовий і под*
варити (вivarювати) / вivarити воду з *кого*, рідко *кому*
взяла вода *кого*
виводити (вивести) на чисту воду *кого*
вийти сухеньким із води
вилами по воді писано
впливати / вплисти на чисту воду
виходити (вискакувати) сухим / вийти (вискочити) сухим з води
вода не освятиться (відсвятиться, посвятиться) *без кого*
втопити в ложці води *кого*, *перев. з сл. готовий, радий і т. ін.*
грішна вода, *жарт.*
десята (сьома) вода на киселі (*рідко* на кисіль), *ірон.*
з роси та з води *кому*
замутити воду
і вода відсвятиться (освятиться) *кому і без додатка, грубо.*
і води не замути́ть
іти (піти) за водою
каламутити (скаламутити) воду *кому і без додатка*
кого
линути холодною водою *на кого*, з сл. згадки, спогади і т. ін.
лити воду на млин (на колесо) *чий (чье), кому, зневажл.*
лити воду, *ірон.*
лити холодну воду (за *комір*) *кому, на кого*
лишити як на воді *кого*
лізти у воду, не знаючи броду
ловити (вудити) рибу в каламутній (*рідко* мутний) воді, *ірон.*
набирати / набрати води в рот
набрати води шоломом
не братися / не взятися (і, ні, ані) за холодну воду
не розлий вода
нема (немає) промитої води *кому від кого*
нехай (хай) пливе за водою
ні (ані) за холодну воду
носити (міряти, набирати) воду решетом, *ірон.*
перебиватися з хліба (з юшки) на воду (на сіль, на квас)

піти (збігти) за вітром (по вітру, за водою)
 піти у воду
 пливти (плисти, плинути, іти і т. ін.) / попливти (поплисти, поплинути, піти і т. ін.) проти течії (проти води)
 пройти (крізь) вогонь і воду (і мідні труби)
 решетом у воді зірки ловити
 садити (садовити, посадити) на хліб та (і) (на) воду *кого*
 скакати (і) у вогонь і в воду *за кого*
 спливти (сплисти, попливти) [за] водою
 тихіший (тихший) [від] води (за воду), нижчий [від] трави (за траву)
 товкти воду в ступі
 у і кінці в воду
 ховати / поховати (сховати, заховати і т. ін.) кінці в воду
 хоч водою розливай
 хоч з лиця води напийся (воду пий)
 хоч з мосту та в воду *кому і без додатка*
 хоч у воду
 хоч у воду скачи (стрибай)
 чистої води
 як (мов, наче і т. ін.) водою вмило (змило) *кого, що*
 як (мов, наче і т. ін.) лист за водою, зі сл. піти, спливти і т. ін.
 як (мов, наче і т. ін.) у воду впасти (*рідко* канути, пірнути, шубовснути)
 як (мов, ніби і т. ін.) води в рот набрати
 як (мов, ніби і т. ін.) вода вмила (змила) *кого, що*
 як (мов, ніби і т. ін.) водою вмило (змило) *кого*
 як (мов, ніби і т. ін.) дві (три) краплі (каплі, краплини) води; як крапля води
 як (мов, ніби і т. ін.) з води
 як (мов, ніби і т. ін.) з гуски (гуся, рідко гусака) вода з *кого*
 як (мов, ніби і т. ін.) із води йти, *перев. з сл. рости.*
 як (мов, ніби і т. ін.) линули (хто линув) [холодною] водою [з льодом] *на кого*
 як (мов, ніби і т. ін.) скупаний у мертвій воді
 як (мов, ніби і т. ін.) у воді (у воду) намочений
 як (мов, ніби і т. ін.) у воду падати, з сл. зникати, щезати і т. ін.
 як (мов, ніби і т. ін.) чорт (дідько) ладану (свяченої води), з сл. боятися, сахатися і т. ін., *грубо.*

як (мов, ніби і т. ін.) [холодною (зимною)] водою облитий
як (мов, ніби і т. ін.) ка́мінь у воду, *перев. зі сл. пропасти, зникнути і т. ін.*
як (мов, ніби і т. ін.) риба з водою
як (мов, ніби і т. ін.) у воду дивитися (глянути)
як (мов, ніби і т. ін.) у воду опущений
як (мов, ніби і т. ін.) холодною водою обдати (облити) кого і без додатка
як в решеті води
як води напиться
як пугою по воді
як риба у воді
як сіль у воді, з сл. пропасти, зникнути і т. ін.

ОНЕЇ

[аж] пашіти вогнем (полум'ям)
[аж] сипати вогнем
аж [червоні] вогні в очах [мигтять (блискотять і т. ін.)] у кого
аж вогню дає
аж вогню креше
без вогника, з сл. працювати, робитися і т. ін.
без вогню варити кого і без додатка
в вогонь і [в] воду, *перев. зі сл. іти, готовий і под.*
вдень з вогнем (з свічкою з свічками) не знайти
викликати / викликати вогонь на себе
вогнем (полум'ям) горіти
вогнем (полум'ям, пеклом, чортом, бісом, гаспидом і т. ін.) дихати
вогнем і мечем, книж.
гра з вогнем
гратися (грати, бавитися) з вогнем
діставати каштани з вогню для кого, кому
догратися з вогнем
з вогником (з вогнем)
з вогню (рідко із жару) [та] в полум'я
запалювати / запалити душу (серце, кров, вогонь у крові і т. ін.) чю (чює), кому,
кого і без додатка

кидати / кинути вогнем (блискавицею *і т. ін.*)
крізь вогонь і смерть
між двох вогнів, *з сл.* бути, потрапити, опинитися *і т. ін.*
на вогник
на вогні (вогнем) печи *кого*
наливатися / налитися (наллятися) жаром (вогнем, фарбою, краскою)
обдавати / обдати жаром (вогнем, морозом, холодом *і т. ін.*) *кого, що*
палити вогнем
палитися вогнем
пече вогнем
піддавати / піддати жару (вогню, духу і т. ін.) *кому і без додатка*
піддавати / піддати жару у вогонь
підкладати (прикладати) / підкласти (прикласти) вогню до печеного
підливати (доливати) / підлити (долити) масла (олії, *заст.* оливи, лою *і т. ін.*) у
вогонь (до вогню)
пошукати такого вдень з вогнем (із світлом, при сонці *і т. ін.*)
приймати / прийняти на себе удар (вогонь *і т. ін.*)
прикладати до жару вогню
пройти (крізь) вогонь і воду (і мідні труби)
прометеїв вогонь
пустити [з] димом ([з] вогнем, з вітром і димом)
скакати (і) у вогонь і в воду *за кого*
танути / станути як (мов, ніби *і т. ін.*) віск [на сонці (на вогні)]
тримати під вогнем *кого, що*
хай (нехай, діал. нех) воно (він, вона) [ясним вогнем (полум'ям)] горить / згорить
(загориться і т. ін.)
хапати з вогню
червоний (вогняний) півень
чужими руками жар (вогонь, діал. грань) загрибати (загортати, вигрибати,
вигортати) / загребти (загорнути, вигребти, вигорнути)
як (мов, ніби *і т. ін.*) вогнем пече *кого*
як (мов, ніби *і т. ін.*) вогонь на суху солому, *з сл.* кинутися, накинутися *і т. ін.*
як вогнем палити, *з дієсл*
як вогнем, *з сл.* пекти
як вогню, *з сл.* боятися
як вогонь, *з сл.* червоний *і т. ін.*

як на вогні горити

як у вогні

ČESKÉ FRAZEOLOGIZMY

VODA

(chtít) přilévat vody / vodu do moře

(v)odrazit vodu

ani vody / sklenici vody někomu nepodat

být / bejt tichá voda

být / hnát se / valit se / přihnat se / přihnout se (někam) jako velká voda

být / plout / pohybovat se v cizích vodách

čeřit vodu

držet se / udržovat se nad vodou (držet / udržet někoho / něco nad vodou)

hnát / nahánět (něčím) někomu vodu na mlýn nebo hnát někomu (něčím) vítr do plachet

honit vodu / vítr

je mokrý jako by ho do vody hodil

je to (jako) voda (z fuseklí)

je to jako nabírat vodu do síta n. je to jako když vodu sítem nabíráš / nabírá

je to jako voda

kalit vodu

kázat vodu a pít víno

letí / utíká / plyne to jako voda

lovit v kalných vodách

lovit v kalných vodách

mít času jako vody

mít řečí jako vody

mrtvá voda

nabírat vodu do síta / řešetem

napít se z řeky zapomnění / vody Léthé

nemít čím vodu osolit

nevydělat si ani na slanou vodu

ohnivá voda

píchat vodu
pít něco jako vodu
plácnout do vody
plout po vodě
plout proti vodě
pohnout / hýbat stojatými vodami nebo zčeřit / rozbouřit stojaté vody
postavit vodu na něco
pustit / poslat někoho k vodě
rozvířit kalné vody
růst jako z vody
skočit do vody
skočit do vody pro někoho
sotva se držet nad vodou
spát jako na vodě
spí / usnul jako by ho do vody hodil / jako když ho do vody hodí
stát / být na vodě
šlapat vodu
tichá voda
udělat něco z jedné / jedny vody načisto
udržet se nad vodou
vařit z vody
vážit vodu
velká voda
vylít / vylévat s vaničkou / vodou i dítě nebo vylít / vylévat dítě i s vaničkou
z jedné / první vody (načisto)
zmizel / ztratil se jako by se do vody propadl / jako když se do vody propadne
zmizel / ztratil se jako by se nad ním voda zavřela / jako když se nad ním voda zavře
zůstal / stál jako by ho (studenou / horkou vodou) polil nebo zůstal / stál jako když ho
(studenou / horkou vodou) poleje nebo zůstal / stál jako by ho vodou polil / jako když ho
vodou poleje
živá voda

OHEŇ

bát se někoho / něčeho jako ohně

být / připadat si jako mezi dvěma ohni / jako ve dvou ohních
být do práce jako oheň
být jako oheň
být jako v (jednom) ohni
být plný ohně nebo bejt plnej vohně
být rozpálený / horký nebo pálit / hořet jako oheň
být v jednom ohni / plameni nebo bejt v jednom vohni
být v(e) dvojím ohni / ve dvou ohních / mezi dvěma ohni
červený / rudý / ohnivý kohout
dát někomu oheň / voheň
dštít / chrlit (na někoho) oheň a síru / síru a oheň
chtít smířovat oheň s vodou
je to / jsou (na sebe) jako oheň a voda
jít za někým do ohně / vohně
mít něco jako v jednom ohni
mít oheň u prdele
mít oheň v těle / žilách / krvi nebo mít v sobě oheň
mít v sobě oheň
octnout se mezi dvěma ohni
oheň na střeše
ohněm a mečem
ohnivý jazyk
pálí / je to jako oheň
potlačit něco ohněm a mečem
požádat / poprosit někoho o oheň
projít ohněm boje
přijít do ohně
skočit pro někoho do ohně / vody
šířit / rozšířit se jako oheň / požár nebo být jako požár
šířit něco ohněm a mečem
utíkat / hnát se / běžet jako k ohni
zahrávat si / hrát si s ohněm
založit oheň / požár

ANOTACE

Jméno a příjmení: Jarmila Zalubilová

Fakulta: Filozofická

Katedra: Katedra slavistiky

Vedoucí práce: prof. Ludmila Stěpanova, CSc.

Rok obhajoby: 2014

Název práce: „Voda“ a „oheň“ v ruské, ukrajinské a české frazeologii

Název v angličtině: „Water“ and „fire“ in Russian, Ukrainian and Czech phraseology

Anotace práce: Tématem práce jsou ruské, ukrajinské a české frazeologizmy, obsahující komponenty „voda“ a „oheň“. Teoretická část se zabývá frazeologií a pojmy z frazeologie. Cílem praktické části je klasifikovat dané frazeologické jednotky podle ekvivalentnosti a jejich srovnání v ruském, ukrajinském a českém jazyce. Na popisované jednotky je nahlíženo z pohledu jejich původu, vzniku, významu a využití.

Klíčová slova: „Voda“

„Oheň“

Frazeologie

Rozsah práce: 59 s. (81 859 znaků)

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 12

Jazyk práce: Český jazyk